

Sīmanis Bergis
RIEŽU PLĀVĒJI

KALPU ATMODA PIEKTĀ GADĀ

Četros cēlienos

DALĪBNIEKI

Kalpi:

Ādams Arums

Arumiene

Vectēvs, viņas tēvs

Arumu dēli { Jēkabs, slīpernieks
 { Andrejs, pilsētas skolnieks

Kristaps Vimba

Vimbiene

Viņu bērni { Marija, jauna meita
 { Jancis, puika

Zemgals, dumpīgs kalps

Upmāls

Kezbers, līdējs un denuncētājs

Kezberiene

Kaspars, viņu dēls

Lakstīgala, vientiesītis

Vītols

Smiļģis

Pakalns

Upīts

Kalpu puīši { Mārtiņš
 { Pēters
 { Kārlis
 { Miķelis

Kalpu sievas { Grieta
 { Anna
 { Māre
 { Līne

Saimnieki:

Tīrums, tipisks pelēcis
Pļavnieks, progresīvs
Pirmais
Otrais

Pārējie:

Freitāgs, mežkungs, barona rokaspūsis
Uradņiks
Sloss, kalēzellis
Vecais Krišs, naktssargs
Barons fon Brēdrihs
«Mamzele», viņa klātgulētāja
Dragūnu oficiers, sodekspedīcijas vadītājs
Dragūnu nodaļnieks

Kalpi, kalpu puīši, sievas un meitas, muižas ļaudis, ļaudis iz
pagasta un sodekspedīcijas nodaļa — ap divdesmit dragūnu.

PIRMAIS CĒLIENS

Istaba kalpu kazarmā. Dzīvo divas ģimenes — Arumi un Vimbas, katra savā pusē. Abos sānos pa logam, mazām, nodzeltējušām rūtiņām, kas pārklātas ar biezu ledskārtu. Dībinā durvis uz lauku. No tām pa labi — liela krāsns ar plīti priekšgalā un mūrīti šaipusē, kur uzgulties. Kaktos platas pāru gultas, aizsegtas ar veciem aizkariem. Arumu pusē gultas galā trauku skapis, pie loga galdens, tad vienstību gulta. Vimbu puse gan drīz tāpat iekārtota, tikai tur siena aiz vienstību gultas noli-pināta ar avīzēm, kuru vidū lepojas treknās krāsās spiests ķeizariskais pāris.

Istaba liela, drēgna un dūmaina. Grīdas vietā — nelīdzens māla klons kā rijas piedarbā. Griesti zemi, nokvēpuši melni, lielām sijām. Aiz tām sabāztas dažādas lietas: linu kulstiklas, izkopts kāts, uz kārtiņas uzspīlēta teļādele, sīpolu virknes. Pagultēs mudž krāmu juceklis: kurvji, maisi, apavi.

Svētrits martā, 1905. gadā.

Arums sēd pie galda un lasa bibeli (sevi, klusām). Viņš ir stipri vecs, plecīga auguma, gariem, melni iesirmiem matiem, skūtu seju, vienu izbojātu aci. Fanātiski dievbijīgs, pret savējiem ļoti stingrs. Stipra rakstura cilvēks, kas negrib uz klausīt un atzīt cita domas.

Vimba, kalpelis kā cimdelis, sīks un mīksts. Gados daudz jaunāks par Arumu, tomēr skaitās pie vecajiem. Svārstīgs un nenoteikts, tomēr nav lidējs.

Sēd pie sava galdeļa un pīpo.

Vimbienne noliekusies met plīti žagarus un vairās no dūmiem, kas nekaunīgi lien acīs un istabā. Marija, pakāruse mazu spogulīti pie sienas, ķemmē matus.

Vectēvs ar Janci vēl guļ. Vectēvs krekst uz krāsns mūriša, Jancis lulinājas zem tēta kažokaļa uz beņķa.

Vimba (*izkrata pipi pret kājā esošo koka tupeli, uzceļas un iet uz Arumu pusi*). Kas ir, Ādam, vai tad pātarus šorīt neturēsīm?

Arums (*paceļ acis no bibeles*). Pātari nav dieva lūgšana. Tie no mācītājiem iestādināti. Dievu vajaga lūgt katram sevī. Tad lūgšana ir sirsnīga un patiesa.

Vimba. Nu jā, jā. Bet es tā sevī lūgt neprotu. Kā tad lūgsi — iz plaukstas. No galvas tos pantus nemāku. Vajaga taču no grāmatas. Tu esi grāmatnieks, bibelniēks. Tev tā lieta piepas. Senāk jau arvien turējām kopējus pātarus. Un tagad nu esam, kā teikt, vesela draudze. Tavi dēli arī mājā.

Vimbiene (*izslienās stāvus*). Vai pūt vai biksti — kā nekā, tā nekā: tie sīkie elkšņu žagari tikai pīkst un kūp vien. Izej, meit, paraugi kādu parupjāku, pārskaldītu gabalēnu.

Marija. Ko tur lai raugu? Skaidienā nekā vairs nav. Egļu zari beigti. Tikai tie elkšņi vien palikuši.

Vimba. Kur tad tie tavi dēli jau tik agri aizšāvuši?

Marija. Andrejs aizgāja atrakt teku uz kūtīm.

Jancis. Un Jēkabs aizgāja pie Zemgaļa pēc avīzēm.

Vimba. Vī, ta tad brīnumi! Avīzes — kalpa cilvēkam avīzes! «Ceitungas» — ko tu nedomāsi!

Arums. Lai viņi lasa savas avīzes. Māņi un alōšanās mūsu garu neapmāks. Mēs paliksim pie tā kunga svētiem rakstiem, kas spirdz mūsu dvēseles kā tā rīta rasa.

Arumiene (*ienāk nobēdājusies, noraudājusies*). Nekā, nekā, vīriņ! Visu pudeli salēju viņai iekšā, bet neiet uz labo pusi. Gan devu sienu, gan miltūdeni,

bet šī ne ar mēli neaiztieks. Guļ un sten. Jau putas sāk pa muti nākt laukā.

Vimbienē. Tad jau vajaga aiziet uz Piņķiem pie Velnu Grietas — tā sapūtīs.

Vimba. Jā, kā ar roku slimību atņems. Viņai sava «znāja». Lai gan ļaudis melš, ka viņai esot sakari ar pašu nelabo, bet lopiņiem viņa var palīdzēt. Pie reizes arī cilvēkiem — ja zalktis iekož vai izmežģī kāju.

Arums. Pestaļām nevajaga ticēt. Ja jau tas tīrais dieva vārds nelīdz... Trīn, neraizējies. Pielūgsim to kungu un liksim visas cerības uz viņu, jo viņa ceļi ir neizdibināmi. Ja viņš tā būs lēmis, tad tam būs notikt.

Arumienē (*caur asarām*). Es nemaz nezīnu... nevaru saprast, kas tad notiks, ja mūsu Raibuļiņa nobeigsies. Mana sirds kāpj vai pa muti laukā. Mūsu vienīgais atspajds! Ko tad ēdīsim, ko dosim Andrejam skolā līdzī?

Vimba. Jā, pilsētas skolā — ēst jau vaj'ga. Labi ēst. Citādi grūta galva. Un tur tu, brāl, nerādies vis ar kaņepu cibu maizes doniņā. Tad smeļ visi žīdi — un «ceitungās» iekšā!

Arumienē. Ko nu zviedz, ko rīsties! «Ceitungās» tevi pašu vajaga ielikt. Kā tad var puika iztikt veselīem mēnešiem ar sausu maizīti vien? Nav jau kā pagastskolā, kur var katru pirmdienu stiept putas drunesi līdzī.

Vimbienē. Ak tu brīnumi! Lai stāv mājā, lai iet muižā sievas dienas. Pate krīt nost no kātiem, dienām un naktīm plēsdamās, bet šo lutina kā balto kočiņu. Par jaunkungu grib iztaisīt.

Arumienē. Galva zēnam viegla, lai pamācās. Taču dienās būs vieglāki. Nebūs jāsmok mūskārtā.

Vimba. Nu, tad lai arī pakremt vēl kalpu sūrupūru rudzmiezīti-pelmaizīti. Citādi drīz izleps. Ar baltiem cimdiem nelaidīsies klāt.

Arumiene. Jums žēl, jums skauž. Nu, iekožat, iekožat tam zēnam! Tad jums paliks labāki.

Vimbiene. Cui, pi! Kas tad viņam ko dara? Ietin deķī, tupini vistu virsū, lai neuzpūš kāda pras-tāka dvēsmā.

Marija. Māt, kaunies!...

Vimbiene (*piecērt kāju*). Kaunies pate un ej pēc žagariem! Ko tur piņķējies visu augu rītu?

Vimba. Neej vis, meit. Tūlīt skaitīsim pātarus. Kur ta mūsu dziesmu grāmata?

Arumiene (*grib iet laukā*). Kad Jēkabs ienāk, lai viņš nāk uz kūti.

Arums. Paliec, Trīn, noturēsim kopēju lūgšanu.

Arumiene. Nupat kā bārāmieš — un tūlīt dieva vārds jāņem mutē.

Vimba. Kas par bāršanos — vai tad es ko saku? Kas man tur daļas?... Bet pātarus gan skaitīsim. Man patīk vilkt dieva dziesmas. Sevišķi tās ar tiem garajiem meldiņiem. (*Iet pie plaukta savā pusē.*) Kur ta mūsu dziesminiece aizkrituse? Nāc, Marij, pameklē.

Vectēvs (*iekunkstas uz mūrīša*). Trīn... palīdzi man... piecel sēdus... Es arī gribu pie pātariem piedalīties.

Arumiene. Vai vēl žņaudz? Vai dur krustā? (*Saudzīgi paceļ viņu sēdus.*) Aizlikšu ko aiz muguras, lai labāka sēdēšana.

Vimba (*ierauga, ka Jancis vēl guļ*). Tu, puis, vēl migā? Ārā tūlīt pie pātariem!

Jancis (*izbāž galvu no segas apakšas*). Man netik vēl celties... istaba tik auksta...

Vimba. Tūlīt ārā! Ko nedomāsi: otrs luteklītis. Vai pilsētas skolā negribi iet?

Vimbiene. Lai tas puika vēl pasildās — ko šē kvērnēs pusplikš aukstā istabā. Ar tiem pātariem tu liec viņam mieru — ko bērns zin no pātariem?

Vimba (*tomēr neatlaižas, siksnu no gurniem rai-*

sidams). Pag, pag, es tev tūlīt palīdzēšu piecelties! Sasildīšu ar. Ar šito, lūk, sasildīšu! (*Rāda siksnu.*)

Jancis (*kā trenkts metas no migas ārā, uzrauj kājās bikšeles un meklē pagultē apavus*). Kur t' manas pastalas? Kāds velns tās aizrāvis?

Vimba. Uzmauc tupeles. Brūtgāns — zābakus šim vajadzēs.

Marija. Āre, šepat jau tā dziesminiece ir. (*Iet pie Arumu galda.*)

Vimba. Nu, Līze, ko tu gaidi? Vai arī tevi vajadzēs ar siksnu aicināt?

Vimbiene. Pātarnieks! Ko tu gan rīsi pēc tiem pātariem, ja nebūšu izvārijuse? Pātarojat vien — es tāpat no šejienes piepalīdzēšu. Neiešu pātaru dēļ biezputru pievārīt.

Arums. Beidzat taču svētrītā bārties. Kāda tur var būt dieva lūgšana, ja citas domas prātā? Ja naidīgi vārdi un biezputra uz lūpām? Dieva lūgšana ir sarunāšanās ar viņu. Un, lai mēs ar viņu spētu sarunāties garā un patiesībā, tad ilgi pirms tam jāizmet visas grēcīgās domas iz galvas.

Vimba. Man galva tukša kā baznīca pa darbdiem. Kas tur var būt par domām? Priekš kā kalpa cilvēkam domas? Un tie grēcīgie vārdi, tās laicīgās zurgēšanās, kas nevilšus pār lūpām nāk, — tās nāk un iet kā tukšs vējš. Kad mute aizveras, viņu vairs nav. Lai tad nāk tie dieva vārdi.

Lūdzēji sasēstas ap Arumu galdu. Jancis nostājas galda galā. Vectēvs paliek sēžam uz mūrīša, jo nespēj piecelties. Saliktām rokām un dievbijību sejā viņš klusē, jo arī balss tam nav priekš dziedāšanas. Vimbiene paliek pie plīts, maisa katlā biezputru un pa reizēm kunkuro līdzī dziesmu.

Arums. Dziedāsim pieci simti trīspadsmi dziesmu. Meldiņš: «Kas dievam debesīs liek valdīt.»

Vimba. Uzšķir, meit! Tev gaišākas acis.
(Kad dziesma uzšķirta, visi sāk dziedāt, gari stiepdami un locīdami. Sevišķi Vimba velk kā kapu pātarnieks.)

Mans dievs, nu saulīt' augšām dodas,
tā tumša nakts nu no mums skrien,
un visas manas domas rodas,
kas apgrēcības ceļus brien.
Tas miedziņš nobeigts ir šorīt,
un es nu zinu, kur es mīt'.

Es mītu šinīs bēdu būdās,
kur posts un trūkums allaž žņaudz;
kur dažs labs raud un gauži sūdzas,
bet dara vien to grēku daudz.
Mans dievs, to maizīt' tu mums dod,
kaut mēs tev dotum tavu god'!

Pēc tam visi nometas ceļos, izņemot Vimbienu un vecleņu. Arums, uz ceļiem tupēdams, tura saliktās rokas virs galda, seju pacēlis pret griestiem dziļā, sirsnīgā dievbijībā. Viņš skaita lūgšanu ar istu patosu un aizrautību. Balsi skan šanātiska pieķeršanās dievam, ticība un pašāvība. Lūgšanas beigās skan cauri smags apvainojums apspiestībai un gaviļējoša cerība uz uzvaru.

Arums. Varenais, bargais soģi! Mēs sabrūkam pišļos tavā priekšā. Mēs paceļam acis uz tevi, savu glābēju un pestītāju. Grēcīgi kā visa grēku pasaule, mēs atzīstam savas vainas un pārkāpumus. Pišļi un pelni mēs esam tavā priekšā, ak, kungs! Mūsu elpa nāk no iznīcības un iet uz iznīcību. Tikai tu, visu-varenais, vari piešķirt viņai nemirstības dvašu. Tu šo pasauli esi radījis pēc sava neizdibināmā prāta un gribas. Tu viņu vadi un valdi kā taisns un bārgs tēvs. Iežēlojies par mums, tu taisnais soģi! Tu redzi mūsu maldību un apgrēcību, bet tu redzi arī mūsu grūtās nastas un apspiestību, ko tie laicīgie kungi mums uzlikuši. Tie samaļ mūs pītēs un lieto mūsu

miesas sev par kāju pameslu. Mūsu kauli un mūsu dzīslas stingst smagā darba klausībā. Tumsa un gara krēsla sedz mūsu mājvietas. Tu redzi nabaga gājļaužu saliektās muguras kūpam un viņu gurdenās kājas klūpam uz šā dzīves lielceļa. Mūsu dieņišķā maizīte ir sūra un rūgta no mūsu sviedriem, un tas rieciens tiek aizvien vēl saknapināts. Tu redzi to kungu dzīras un izdzīvi, viņu rijību un netikumību. Tu liki sēram un ugunij līt no debesīm pār Sodomu un Gomoru, kad tas tavs bārdzības mērs bij pilns. Taisnais, varenais soģi! Mēs, grēku tumsībā mizdami, nevaram izdibināt un zināt tavu taisno prātu. Ne mums tev aizrādīt soda mērus tiem, kas to pelnījuši. (*Šinī brīdī ienāk Jēkabs, klusi apsēstas savā gultā un lasa avīzi, uz lūdzējiem vērību negriezdams. Viņš — spēcīga auguma puisis, slīpernieks, sveķiem noķepušām rokām, gariem ūdenszābakiem kājās. Tēva lūgšana tomēr, pašam negribot, saista viņa uzmanību.*) Ne mums pacelt savu roku pret tavu gribu. Tu, varenais debesu un zemes valdnieks, turi modrīgu aci pār to netaisno varas darbiem. Lai viņi krāj kvēlošas ogles uz savas galvas! Šīm oglēm drīz aizdegties! Tā atmaksas uguns aprīs viņus savās liesmās! Tā zeme atvērs muti un izspļaus viņus galējā tumsībā, kur būs raudāšana un zobu trīcēšana, un tās asinis sniegsies līdz pat zirgu iemauktiem! Tā atriebības stunda ir tuvu klāt nākuse, jo, raugi, viss notiek, kā tas tavs praviets Jānis to iepriekš sludinājis...

Jēkabs (*nespēj sevi valdīt, lec augšā un sauc*). Tā atriebības stunda ir jau klāt! Tās kvēlošās ogles mums jāaizdedz — jāpūš karstas viņu liesmas!...

Lūdzēji pārsteigtīgi raugās uz Jēkabu. Vimba met krustus sev uz krūtīm.

Vimbienē. Tfi, kā nobiedēja!

Jēkabs. Apspiestās tautas dusmas ir šī liesma, un mēs, rokpeļņi, — viņas pūtēji! Nemiera vērsme izplešas strādniekos. Tikai mēs, lauku kalpi, smokam vēl tumsā un neapziņā. Bet nu arī kalpi sāk mosties un paceļ smagu, melnu darba roku. Nupat lasīju šē «Pēterburgas Avīzē»...

Arums (*no Jēkaba runas ļoti pārsteigts un sākumā neattapies, Jēkabam pieminot avīzes, iedegas dusmās par traucēto lūgšanu, lec kājās un sit dūri uz galda*). Diezgan! Lai apklust tavas lūpas! Tu laid vaļā savas pasaulīgās gudrības un traucē mūsu sirds sarunas ar dievu! Tu gribi viņa prātu grozīt ar varu. Tu aizmirsti, ka mēs esam nevarīgi zemes tārpi tā kunga gribas priekšā!...

Jēkabs (*kaisli pārtrauc*). Mēs esam — viss! Mēs esam šīs zemes valdnieki!...

Arums. Ciet klusu, tu lielībniek! Ar tādām runām tu dievam aizdod dusmas un attālini to mūsu pestīšanas stundu!...

Arumiene (*paredzēdama asu sadursmi, metas viņu starpā: piesteidzas klāt Jēkabam, kurš taisās tēvam atbildēt*). Es tevi lūdzu, dēliņ, nerunā tēvam pretī! (*Tad Arumam.*) Rimsti, vecais! Ko tu cel karu svētdienā...

Arums (*nikni novēršas*). Ne es, bet viņš uzsāka. Iesāka to dieva zaimošanu...

Jēkabs (*mēģina sirsnīgi tuvoties tēvam*). Tēv, mēs viens otru pārprotam. Mums abiem vienādas tieksmes, tikai trūkst kopīgi vārdi...

Arums. Nost no manis, tu dieva zaimotāj!

Arumiene (*velk Jēkabu uz durvīm*). Nāc, dēliņ, man līdzī uz kūti. Paskaties, kas mūsu Raibuļai noticis. Viņa drīz būs beigta.

Jēkabs. Raibuļa slima? Kāpēc tad man par to agrāk nekā neteicāt? Tad taču jāsūta pēc ārsta. (*Abi iziet.*)

Vimba (*uz savu pusi iedams, paklusi, viltīgi*). Izjuka. Vecene iejaucās. Bet es domāju, ka iznāks plūkšanās.

Vimbiene (*pa to laiku uzlikuse biezputru galdā*). Marij, karotes!

Jancis (*pirmais pie galda*). Vai tad mērce vidū nebūs? Atkal stulbiķis!

Vimba. Paskat, kur muižas darbinieks negadījies! Mērci šim vajadzēs. Bet pie pātariem neparko nav piedabūjams.

Vimbiene. Pātarojat, pātarojat, kamēr sarejaties.

Vimba. Jā, izjauca mums pātarus. Nu, kā nu lai cilvēks pavada visu augu dienu un visu nākošo nedēļu, kad nav, kā nākas, izdziedājies un, kā teikt, izklāstījis dieva priekšā visas savas sirds krokas?

Vimbiene. Marij, kamēr viņi divi ēd, nāc, iesim uz kūti padzirdināt lopus.

Marija. Es jau ūdeni šorīt sanesu. Vajaga tikai pasniegt.

Vimbiene. Nu, neizrunājies! Atnes vēl, lai kūti apsilst priekš pusdienām.

Marija ņem kaktā ūdens nestavas un spaiņus un iet līdzī mātei. Durvīs viņas sastopas ar Tīrumu saimnieku, kurš patlaban nāk iekšā. Tīrums — miesās pamatīgs pelēcis, ģērbies siltā kažokā, augstos velteņu zābakos, pātagu rokā. No sejas viņam staro omulīga pieticība un pelēču pašapziņa.

Vimbiene (*metas atpakaļ*). Manu dieniņ! Kāds mums lepns viesis! (*Ķer kādu ķebli un slauka sēžas vietu.*)

Tīrums. Labrīt jūsmājās! (*Ierauga Vimbu ēdam.*) Dievs lai gausina!

Vimba. Paldies, Tīrumu saimniek!

Vimbiene (*sniedz ķebli*). Sēstaties, lūdzu!

Tīrums. Tencinu! Nekas, sēdus nācu. (*Tomēr ap-*

sēstas. *Arumam.*) Labrīt, Ādam! Ko tu tāds sabozies kā ezis un pūt bāzrdā?

Arums (pavisam vēsi). Labrīt!

Vimbiene (Tīrumam klusi). Ar dēlu saķērās. Tas jau gatavais dumpinieks.

Tīrums. Kā lai ne — pilsētas skolā sūta.

Vimbiene. Nē, nē — ar to otru, ar to pasaules staiguli, mežu krievu. (*Skaļi.*) Patērzējat nu, saimniek, ar tiem večiem. Man jāiet pie lopiem, bet drīz būšu atpakaļ. (*Iet uz durvīm, tad atgūstas.*) Bet kā tad jūsu kundzītei klājas? Vai linus jau apvērpat?

Tīrums. Tencinu, nekas — saimniece vesela. Ar tiem liniem gan krusts rokā. Sievas vairs nenāk pēc vērptomā, bet audzē baltas rokas, lai uz ballēm varētu iet. Un, ja kāda atkuļas, tad nezina kādu maksu grib noplēst. Velc vai pēdējo kreklu no muguras nost un atdod viņai.

Arums. Bet tava sieva — vai ta nevar pate vērpt? Rokas droši vien pienā mazgā.

Tīrums. Saimniece? Nu, kā tu runā, Ādam? Viņai pilnas rokas mājas darbu. Kad lai linus vērpoj?

Arums. Mājas darbus apdara kalpones.

Tīrums. Tās gan tev ir darītājas! Uz pirkstiem vien jāskatās. Visur saimniecei jābūt klāt. Saimniecība ir un paliek saimniecība. Nav kā jums — kalpiem. Tur tu, brāl, sirmus matus drīz vien piedzīvosi.

Zemgals (nemanot pa durvīm ienācis). Un resnu vēderu — ha, ha, ha!

Vimbiene. Tfi, nelabais! Kā no jumta nokritis. (*Tīrumam.*) Kā tad, kā tad, saimniek. Ir jau mums, kalpu sievām, savi krenči, kur nu vēl saimniecei. Lai visu zinātu un pārredzētu, tur galvai jāgriežas apkārt kā spolei... Padodat kundzītei no manis labas dienas. (*Iziet.*)

Tīrums. Paldies!

Zemgals. Nu, pelēci! Nāci izlūrēt, kā kalpmājā speķi kniedē? Kā piedurknes taukos triepj?

Tīrums (*saviebjas*). Ko tu, Zemgal, šaudies ar to savu aso mēli kā velns ar karstu dedzīkli? Tāpat, uz baznīcu braukdams, iegriezies pie jums parunāties. Tikpat — cilvēki vien jau esam.

Zemgals. Diezi vai tu mūs par cilvēkiem skaiti.

Vimba. Arī mums uz baznīcu vajadzētu. Ilgi neesam bijuši. Kā pagāni dzīvojam.

Tīrums. Tad jau jums vajadzēja izcilpot no mājas daudz agrāk. Pulkstens jau pusdesmit — kad nu vairs aiziesiet.

Zemgals. Nu, tu jau vari viņus aizvizināt sev līdzī kamanās. Tautas brāļi un ticības biedri — kādēļ tad lai šie slampā kājām?

Tīrums (*apjūk*). Es jau labprāt... bet sniegs dziļš, kupenains. Kamanas arī šauras: divatā nav ērti, kur nu vēl trim.

Vimba. Kājām aiziet gan nevarēšu. No tās vakarējās maisu nešanas kauli kā salauzti, cenksles kā svina pilnas un mugurā dur kā ar nazi.

Tīrums. Nu, ko tad plēšaties vācu kungu gaitā? Nākat pie saimniekiem. Tur darbs vieglāks un koste par brīvu. Alga paliek pāri. To var zeķē noguldīt.

Zemgals. Kā tad: saimnieks, tautas brālis, tas tev noņems divas ādas. Tur dienai ar nakti nav robežas. Te viņam jāstaidz aršana, te pļaušana, te kulšana, te vērtīšana. Pat naktī ceļ augšā zirgus jūdzelēt, kad jābrauc vai kad pārbraucis no žūpošanas.

Vimba. Esam jau atsmeķējušies to saimnieku putru. Savā īsajā mūžā esmu sabijis pie kādiem desmit saimniekiem: tā pate vien kaza.

Arums. Mums, gājēju ļaudīm, gājēju gaita, vai tur skan saimnieka vai vagara balss: ar gaismiņu celies, tumsā met mieru — ne tu esi godīgi paēdis, ne apgērbies.

Tīrums. Ko es dzirdu, Ādam? Vai tu arī pret dieva gribu sāc kurnēt?

Arums. Dieva griba, lai visi cilvēki būtu vienlīdzīgi.

Tīrums. Nē, katrs lai stāv tanī vietā, kuru dievs tam norādījis.

Zemgals. Tev laikam viņš norādījis būt par pagasta veci un kalpu dīrātāju?

Arums. Dieva griba tiek no šīs pasaules varenajiem novārtā likta. Netaisnība valda, kur vien acis met.

Tīrums. Tās runas tu esi ieklausījies no saviem dēliem. Kāds tur gan brīnums, ka viņi abi palikuši par dumpiniekiem: vienu pilsētas skolā raidi, otrs klist pa pasauli apkārt, netiklības mācīdamies.

Arums. Nē, tā runā mana sirdsapziņa. Pats skatos vaļējām acīm un zinu, kā visam vajadzētu būt, bet ka tas visnotaļ tā nav.

Tīrums. Skolas, skolas! Kalpu puišņus sūta pilsētas skolās. Kas to agrāk būtu domājis? Tagad jau katrs pusgraudnieks vai kalpelis, kam tikai ir kāds knēvelis, — tūlīt to skolā. Sāks vai ganu aptrūkt.

Zemgals. Lai gana lopus saimnieku kārtas lutekliši. Vai tiem tas tavs dievs nolēmis tikai slinkot un lutināties, bet kalpu bērniem katru augu vasa-riņu jūsu suņputru strēbt un ļaut matus plūkāt?

Tīrums. Par to neviens nerunā. Es nekādus izņēmumus netaisu. Ja man būtu bērni — tāpat. Bet mani dievs ar viņiem nav svētījis.

Zemgals. Bet vai tu vari saskaitīt, cik meitām esi bērnus palaidis?

Tīrums. Tās ir vienkāršas rupjības no tavas mutes un nekrietnu ļaužu valodas pagastā!... Es runāju vispār, ka tā trakā skološanās ļaudis samaitā. Protams, vajaga iemācīties lasīt un rakstīt mātes un valsts valodās, drusku rēķināt un ģeogrāpiju — tad

pietiek. Palūk vien, kā tas pats jaunais Pļavnieku saimnieks: skolojās, skolojās, kamēr pavisam dulls palicis. Runā kā gatavais buntavnieks. Sak, ja uradņiks klātu — ņem tikai cieti un prom uz Sibīriju!

Zemgals. Nu, ko tu gaidi — pasvelp viņam. Jūs pa abiem tās lietas labi protat.

Tīrums. Ne jau nu es — kas man tur daļas? Neesmu nevienam cilvēkam nelaimi kaklā uzlaidis.

Zemgals. Nerunā blēņas: tev bail! Bail no tautas dusmām. Tu ošņā gaisu: kas var zināt, kas nāks.

Tīrums. Bet tad paklausies, ko saka mūsu mācītājs par tām skolām. Kad bērni iet pie iesvētīšanas, viņš katram noprasa, ko tālāk nodomājis darīt. Un lai dievs nedod kādam ieminēties par tālāku skolā iešanu! Kā tad viņš ņem priekšā tā bērna vecākus! Ņem ierunāt, kā saka, prātu: kuram dēls druktāks no auguma, tas varot iet par kalēju mācīties; kam garākas rokas — tas lai nākot pie šā par kučieri...

Zemgals. Nu ko tad blāuj! Tad jau viņam pašam kučieru atliku likām: veseli vienpadsmit. Un visiem tādas garas rokas kā mērkaķiem. Diezin kāpēc šis diedelis tik daudz vanckaru pasaulē palaidis?

Tīrums. Ar tevi nav vērts runāt. Mute tev kā elles vārstulis!... (*Vimbam.*) Atbraucu pie tevis, Kristap. Tādās mazās darīšanās. Kas ir, vai tu nevari dot man to savu Janceli nākošai vasarai cūkganos? Aug viņš tev bez darba. Jeb vai tu arī gribi viņu skolā raidīt?

Vimba. Es... skolā nu gan ne... bet nezinu... būs jāaprunājas ar sievu...

Tīrums. Sievu? Hm!... Jums, kā redzams, sievas ir tie komandieri. It kā pašiem nebūtu galvas uz pleciem.

Jancis (*rāda Tīrumam mēli*). Ļe, Ļe, Ļe! Gani pats savas cūkas!

Vimba. Ak tu rakaris! Ciemiņam mēli rādīt! (*Ce-*

las stāvus un raisa siksnu no gurniem. Jancis, redzēdams, ka labi nebūs, šmauc Zemgalim aiz muguras.)

Zemgals. Tas vareni, Janci! Parādi tam taukvēderam, ka mēs viņu nicinām. Un nākošu reizi, kad viņš ieradīsies ar saviem cūkganu vietu piedāvājumiem, tad suņus tam virsū uzrīdīsim.

Vimba grasās tvert Janci rokā, bet tas izsprūk pa durvīm laukā.

Vimba. Tu, Zemgal, netaisies! Tas mans puika. No manis perams, no manis mīlojams.

Tīrums. Jā, jā — ko tu teiksi, ko sacīsi...

Ienāk Upmāls, Kezbers un Lakstīgala, saģērbušies, kā uz muižu darbos iedami, maizkulēm plecos. Tikai Lakstīgala bez maizkules. Vārgs, nonicis, noplīsis kalpelis, nātņa ūzās, autenos un noplīsušās pastalās; mugurā tam no dažnedažādiem ielāpiem kopā sakarināts svārķelis. Tomēr viņš bezbēdīgi jautrs un omulīgs.

Upmāls. Nu, vai vīri jau kātos?

Kezbers. Paskat, tauņas, sēd vēl basām kājām!

Lakstīgala. Nekas: būs vieglāka rikšošana.

Vimba. Kur tad jūs?

Zemgals. Jums jau, puīši, šodien kalendere sajukuse.

Arums. Šodien taču svētdiena.

Kezbers. Svētdiena vai darbdiena — kad kungs liek, tad jāiet!

Vimba. Bet kur tad? Uz kurieni?

Upmāls. Kungs, lūk, iegribējies zaķelus pamedīt. Jāiet par dzinējiem.

Lakstīgala. Jāķiukst būs — au, au! — un jāklabina klabeclītis.

Zemgals. Sī, sī, šuneļi! Skriesat caur purviem un bridīsat pa sniega kupenām, bet vakarā dabūsat spērienu ar kāju ribās, kā jau tas suņiem pienākas.

U p m a l s. Par to tiks samaksāts. Vakarā divdesmit kapeikas rokā kā likts!

Ķ e z b e r s. Ku-dī! Kas tev dos divdesmit? Labi, ja dabū piecpadsmit. Divdesmit dod tikai par visu dienu, bet tagad jau pulkstens desmit. Vienpadsmitos sa-nāksim, un trijos jau metas tumšs.

T ī r u m s. Nu, tās pāris stundiņas jau varat iziet un darīt kungam to prieku tāpat bez maksas. Nav jau darbs — izprieca.

Z e m g a l s. Labs ir. Vari iet izpriecāties manā vietā. Vīri, pasakāt Preitakam, ka manā vietā dzen Tīrumu saimnieks.

T ī r u m s. Es ne... man jābrauc uz baznīcu. (*Ce-ļas un iet uz durvīm.*)

Z e m g a l s. Ā, smeķēja gan! Kad tiksī mežā, būs vēl garšīgāki!

T ī r u m s (*durvis*). Ardievu! (*Iziet.*)

Z e m g a l s (*sper ar kāju atmuguriski durvis cieti*). E, bezdelu maiss!

U p m a l s. Nu, ģērbjaties žigli! Desmitos jābūt pie Lāču kroga.

A r u m s. Šodien ir svētdiena, tā kunga diena, kurā mēs nedrīkstam nekādu darbu darīt, ja negribam sa-vas dvēseles pazudināt. Es nekur neiešu.

Ķ e z b e r s. Ja neiesi — lielkungs tevi kā lupatu iz- metīs uz lielceļa!

V i m b a. Brīnums gan: kāpēc tad mums pie laika netika teikts. Nu jāskrien kā uz ugunsgrēku.

A n d r e j s (*nāk iekšā, jautri sniegu no kājām pu- tinādams*). Ta tad salst, kad salst, kā zaķim vai acis spiež no pieres laukā!

V i m b a. Salst gan. Paskat, kā logi nozenķējušies. Un tādā laikā briedi nu sniegā līdz jostas vietai.

L a k s t ī g a l a. Kad skries, tad būs silti. Vienai kupenai pāri, otrai cauri — aiziet tas dieva plosts! Kur purvs, tur ņem kājas plecos un lido ar spārniem.

Arums. Nu, Trīne, vai tu mums brokastu nemaz nedomā raudzīt?

Arumiene. Ko lai raugu? Nekā nav. Pastrebjat to pašu putru. (*Nes no trauku skapja maizi un putras bļodu un liek uz galda.*) Nu... nu... (*viņai balsī asaras*) ir tās mums vairs nebūs. Raibuļa beigta...

Upmāls (*Andrejam*). Tu, puis, ēd žigli, tev jānāk mums līdzī tēva vietā, jo viņš ir vecs.

Andrejs. Uz kurieni tad nu?

Lakstīgala. Zaķos!

Jēkabs. Zaķos?

Zemgāls. Jā, viņi ies kungam zaķus dzīt. Tas šodien rīko medības.

Jēkabs (*tos stingri uzlūkodams*). Un jūs iesat gan?

Upmāls. Jāiet — ko tu darīsi. Kungam tā vara.

Zemgāls. Kāda vara? Viņš taču nevar jums šodien pavēlēt!

Ķezbers. Un kā vēl var!

Zemgāls. Tu, lišķi, turi muti! Citādi es tev viņu aizlāpīšu kā pastalas purnu!

Ķezbers (*nobijies kāpjās atpakaļ*). Ko tu man mācies kā piķis virsū? Ko es tev esmu izēdis?

Zemgāls. Līdējs tu esi! Visus lieni nopajāt.

Ķezbers. Dievs augstais lai ir mans liecinieks, ja es būtu teicis par kādu ko ļaunu.

Zemgāls. Ak tā, aizmirsi jau! Bet kas papūta vagarim, ka es tam ar sapuvušu kartupeli pa pakausi ietriecu, kad viņš taisījās Leiņu Līžukam klāt? Kas apsūdzēja veco Miķeli mežkungam par žagaru vežmeli iz muižas meža? ... Klīsteris tāds!

Arumiene. Nāc, Jēkab, ēst.

Jēkabs. Tencinu, māt, negribas. (*Kalpiem.*) Lie-

kat nost maizkules! Vai jūs iesat aptraipīt savu godu suņu lomā?

Upmāls. Ar labu prātu jau nu to nedarām. Kaut gan tās pārdesmit kapeikas traki noder šajos tukšajos laikos.

Jēkabs. Par divdesmit kapeikām jūs ne mārciņas tabakas nenopirksat. Bet, tās pelnīdami, kā suņi skriesat (*paskatās uz Lakstīgalu*), puskailli, auteniem kājās, pa meža biezokņiem un sniega vāļiem, kamēr kungi, siltos kažokos saģērbušies, stāvēs uz līnijas un par jums gārdi nosmiesies.

Vimba. Ko nu tur — kungs paliek kungs. Kājas gan labi jāsatin, citādi kaulu lauzējs būs mājā. Tu, Lakstīgal, izskaties gan kā ķerts: ne tev ģērbs, kā nākas, ne maizkule.

Lakstīgala. Priekš kā maizkuli? Kas tas par dzinēju — maizkuli plecos?

Ķezbers. Viņš jau domā pusdienu noturēt tur pie Dižās Lieknas mežābelēm. Bet šoreiz tu, draugs, nošāvi buku: vārnas visus tos ābolēnus jau sen saknābājušas.

Arums. Ķezber, par kalpa trūkumu nezobojies. Kuram tad mums ir daudz kas pie rokas? Un kas tad ir tie nieka pūriņi, ko saņemam? Kam vairākas mutes saimē, piemēram, kā Lakstīgalam, nav brīnums, ka viss jau noēsts, bet Jurgus nevar sagaidīt.

Lakstīgala (*atmet ar roku*). Ek, vai neēda, kad bij, vai neēdīs atkal, kad būs!

Zemgāls. Tā ir čigānu parūņa. Ar to tu vēderam zobus neapvārdosi.

Upmāls. Tāpēc es saku: tās divdesmit kapeikas nāk mums lietā. Kaut gan kājas ne labprāt grib klausīt.

Jēkabs. Nē, tās divdesmit kapeikas ir izsmiekla nauda! Mums mūsu stāvoklis jāuzlabo pavisam

citādā ceļā. Mums jāturas visiem vienkopus un lielākas algas — jāizkaro!

V i m b a. Jāizkaro?... Vīj, dieviņ! Nu tu, kā teikt, pavisam izrunājies uz malas. Karus jau ved tikai ķēniņi un ķeizeri — ko tad mēs — tādi sušķi-plušķi.

J ē k a b s. Ne tie ķēniņi vai ķeizeri kaujas, bet sūta jūs, muļķus, karot... Bet šis ir citāds karš, jauna cīņa, kas mums jāved. Apspiestie pret apspiedējiem, strādnieki pret kapitālistiem, kalpi pret kungiem...

A r u m s. Un visi neticīgie — pret augsto dievu!...

J ē k a b s. Biržu muižā jau kalpi, visi kā viens vīrs, atsacījušies no darba un pieprasījuši vēl līdz Jurgiņiem klāt pie algas piecpadsmit rubļus un septiņus pūrus graudā.

L a k s t ī g a l a. Va' velns!

Ķ e z b e r s. Un uradņiks klāt, un cietumā iekšā!

Z e m g a l s. Sē, pagultā! Kad cilvēki runā, tad suņiem jānolaiž aste un jāvācas pie malas!

A n d r e j s. Un kaut vai arī cietumā! Visa jūsu dzīve ir taču viens mūžīgs cietums!...

A r u m i e n e. Tu, dēliņ, netaisies. Lai lielie runā, lai viņi strīdas.

J ē k a b s. Ķezber, tu tās ziņas būsi no vakara sa-
klausījies. Es nupat vakar tur biju un zinu patiesos apstākļus. Kungs, protams, no sākuma ne dzirdēt negribējis, bet drīz vien bijis spiests piekāpties, jo muižā nestrādājuse neviena dzīva dvēselīte. Nebijis, kas lopus apkoptu, pat kas muižas ķēķim malku piegādātu. Tiem lidējiem un rokaspuišiem streikotāji pie darba neļāvuši iet.

Z e m g a l s. Varenī!

U p m a l s. Un kas tur beigās iznācis?

J ē k a b s. Barons piekāpies. Piekāpies uz desmit rubļiem un sešiem pūriem.

U p m a l s. Desmit rubuļu! Desmit rubuļu! Vai, kā tie arī mums derētu!

Zemgals. Vai labāk kā tās divdesmit kapeikas?
Lakstīgala. Vēl vairāk tie pūri, tie mīļie pūriņi!

Jēkabs. Tāpēc neejat šodien nekur! Paliekat mājā, apspriedīsimies, kas darāms, un vēlāk aiziesim uz pārējām kalpmājām. (*Kalpi neatbild.*) Vai patiešām jums tā kunga pātaga tik mīļa?...

Pauze.

Zemgals. Maizkules nost! Ko jūs tūlājaties?

Kalpi neziņā viens otru uzlūko, bet Zemgaļa pavēli neizpilda. Vimba arī jau saģērbies.

Jēkabs. Lielā atmoda ir sākusies! Darbaļaužu atmaksa par kungu varmācībām. Mums arī jāpievienojas cīnītāju baram...

Vectēvs (*visu laiku uzmanīgi klausījies Jēkabarunā*). Jēkab... vai tas tiesa... par to atmaksu?... Vai tu taisnību runā?... Vai tas ciešanu mērs nu būtu pilns?... Kā viņi mūs mocīja un dīrāja viņos klaušu laikos... Cik spieķu kungi un vagari nav uz mūsu mugurām salauzuši... Cik asaru grūtdieņiem birdinājuši... Un žēlas nopūtas no mūsu lūpām pret debesīm raidījuši... Bet nu nāktu par visu to tā atmaksa?...

Jēkabs. Jā, vectēv: par pagātnes un tagadējām pārestībām, par asarām un asinīm, ko klaušu laikos esam lējuši! Par negulētām naktīm un pārmēra sviedriem muižas tīrumā...

Vectēvs (*trīc uzbudinājumā*). Nu, tad palīdzi man piecelties... un padod man to cirvi no pagultes. Es arī iešu...

Jēkabs (*sajūsmā zibsnošām acīm*). Jūs dzirdējāt? Vai jūs dzirdējāt, ko teica šis moceklis! Un jums, spējīgiem vīriem, nemetas kauns!...

Zemgals. Bābas! Ko ar tādiem diegiem iesāksi?

(*Nospļaujas un nikni izlec klona vidū.*) Manis dēļ lai baronam svētie eņģeļi nāk no debesīm zaķus dzīt — es no mājas laukā nekustēšu!

U p m a l s (*apvainots rauj no pleciem maizkuli*). Bābas — tu teici? Nu, turies tik līdz! Ja līdz tam... ja līdz kautīnam aizgājis, tad kalps vairs atpakaļ neskatīsies! Kaut mums arī nav plintes un zobeni — ķersim dakšas un izkaptis!...

L a k s t ī g a l a. Rauj viņu čigāns — es arī neiešu!

V i m b a. Nu, kad tā, tad tā. Paliksim mājā. (*Velk nost puskažokaļi.*)

Z e m g a l s (*Ķezberim*). Ko tu gaidi? Pamēģini tikai tu man uz mežu vilkties! Tad es tev ādu pār acīm nomaukšu!

Ķezbers pieraujas sāņus.

J ē k a b s (*par tādu iznākumu sajūsmots*). Iesim atrunāt arī pārējos kalpus uz mežu neiet. Tas būs mūsu pirmais solis cīņā pret barona varmācībām. Pēc tam jau droši...

A r u m s (*dzestri viņu pārtrauc*). Bet vai tu arī apdomā, uz ko tu viņus gumdi? Es neaizstāvu kungus — lai viņi ir tūkstoškārt nolādēti! Bet tu saceļies pret dieva prātu. Tu gribi viņa sodību priekšlaikus ar varu izsaukt. Kā tu zini, ka tas laiks ir nācis, kur tā visuvarenā bārdzībai būs aizdegties?

J ē k a b s. Tautas dusmas, darbaļaužu nemiers to pauž. Nepaniesama izsūkšana un apspiestība uz to dzen...

A r u m s (*vēl sivāki*). Ar kādu tiesību tu stājies viņus aicināt uz dumpi? Tu redzi, tavi vārdi viņus pārņem kā negaisa viesulis. Pat tas vecais vārgulis meklē cirvi. Es zinu: to reiz vajadzēs darīt. Kad atskanēs tā atriebības bazūne, mēs celsimies un iesim pret kungiem kā neatturama straume! Vai maz no kungiem esam cietuši? Paskatāties man sejā: kas iz-

sita šo aci? Zini, ka es ne pirmo reizi pie atmaksas ieroča ķeršos. Un tāpēc es prasu: vai tas notiek ar dieva ziņu, jeb vai tas ir tā nelabā darbs? Jo rakstīts stāv, ka tais pēdējās dienās tas pūķis laidīs savas viltus mācības ļaudīs, kuras būs mutē saldas kā medus, bet vēderā rūgtas kā vērmeles. Jo, raugi, viņš mēģinās sagūstīt tās nabaga ļaužu grēcīgās dvēseles ar viltus makšķeri...

Ķezbers. Tiesa, tiesa — taisni tā ir bībelē teikts. Šī jau ir tā Antikrista mācība, tā zilā ticība, kas nāk no Kāķu gala, no pajūras.

Jēkabs. Tās visas ir izdomātas tenkas, tēv, par to velnu un elli. Bubulis, ar ko vergus turēt mūžīgā kalpībā. Mūsu cīņa ir taisna... ir svēta!

Arums. Pestājas un tenkas, tu saki?... Es prasu noteikti: vai jūs esat ar dievu vai pret dievu?

Jēkabs. Mēs pret dievu ne... Kas tic, lai tic...

Arums. Tā nav atbilde!... Vīri, nealojaties! Turat modrīgi acis vaļā, jo tie svētie raksti sāk piepildīties. Tas sātans kā rūkdams lauva iet apkārt un valdzina mūsu grēcīgos prātus. Zem pestīšanas aizsegas slēpdamies, viņš sola mums zelta pilis. Bet, viņam sekodami, mēs izpostīsim sev to prieku un laimi, ko tas kungs mums gatavo jau šē zemes virsū un vēl lielāku tur viņā saulē, bet iemantosim mūžīgu elles uguni. Vienīgi uz to visuvareno soģi paļaudamies, mēs varam cerēt uz savu glābiņu. Tāpēc metīsimies ceļos un lūgsim viņu, lai novērš no mums šo pārbaudīšanas biķeri. (*Viros apjukums: tie nezina, ko darīt. Visvairāk pārsteigts ir Jēkabs. Arums nometas ceļos. Viņam seko Ķezbers un Vimba. Pārējie nodur galvas. Arums lūdz.*) Kungs dievs, Cebaot! Tu, kas zvaigznēm ceļu rādi...

Jēkabs (*nespēj valdīties*). Tas taču par daudz! Tur vai ārprātīgam jāpaliek! Jūs lūdzat un uz ceļiem vārtāties vienmēr un pastāvīgi! No tik daudzām

lūgšanām pašam sātanam vajadzētu iežēloties — un kaut arī viņa sirds būtu cieta kā akmens! Bet... atbildes nav! Debesis mēmi klusē. Jums pašiem (*kliedz*), pašiem jātraucas no ceļiem augšā un jā-dara!...

Arums (*kā dzelts šaujas kājās un skrien Jēkabam klāt*). Ne vārda vairāk! Ārā no manas pajumtes! (*Sit sev pie krūtīm.*) Es un mans nams — mēs kalposim tam kungam! Bet tu — mūžīgs dieva atkritējs!...

Arumiene (*metas starpā*). Ak dievs! Nu atkal kopā!...

Arums (*atgrūž sievu*). No ceļa nost! Kam gan būs jādod atbilde par viņa grēkiem, ja ne man?

Jēkabs (*vēlreiz mēģina pārprašanos novērst*). Dievs taču nav licis mums mūžīgā izsmieklā un kalpībā dzīvot. Viss tas ir kungu valdības noziegums...

Arums. Nevalkā veltīgi viņa svēto vārdu, tu, zemes tārps! Mana sirds asiņo, manas dusmas kvēlo! Un par savu dieva doto apziņu esmu gatavs... Lai arī tu esi jaunāks un stiprāks, bet es cīnīšos kā tīģeris! (*Nikni uzlūko dēlu, gatavs tam mesties virsū.*)

Uradņiks (*ienāk pavisam negaidīts*). Labrīt! Paskat, kas tad jums — sapulce? (*Štaigā starp kalpiem un visus tā pusbailīgi, pusaizdomīgi aplūko.*) Kurš no jums ir Arums — Jēkabs Ādama dēls? (*Ierauga tēvu un dēlu savādās pozās, rāda uz Jēkabu.*) Tas pats jau laikam vien būs?

Jēkabs. Tā mani sauc. Ko jūs vēlaties?

Uradņiks. Jūs esat pagasta nodevas — galvasnaudu parādā.

Jēkabs. Nemaksāju tāpēc, ka tā ir netaisnība. Jūs uzliekat rokpeļņiem septiņus rubuļus gadā, kamēr saimnieki, kuriem desmitkārt lielāki ienākumi, maksā tikai četrus.

Uradņiks. Nu, tas pēc gadiem, pēc vecuma.

Jauni neprecēti puīši — vai tas ir saimnieks vai ne-saimnieks — maksā septiņus, pusmūža precēti vīri — četrus, vecuki — pa diviem rubļiem. Bet tā nav mana — tā jūsu pašu pagasta dārišana. Paši lemjat un uzliekat sev nodevas. Man tikai viņas jāpiedzen.

Zemgals. Paši lemjam? Kaut tu par tādiem vārdiem aizrītos! Lemj tavi draugi kopā ar tevi krogū pie alus glāzes.

Uradņiks. Krogu pie mums sen vairs nav.

Arums. Ir plītnīcas!

Zemgals. Un tava valdība ir tas krodzinieks!

Uradņiks. Par tādām valodām, ja gribu, varu jūs visus apcietināt! (*Jēkabam.*) Bet jums, jaunais cilvēks, man jānāk līdzī šā vai tā: vai jūs maksājat to parādu vai ne. Mūsu augstākai priekšniecībai ienākušas ziņas, ka jūs esat šaubīgais. Man uzdots jūs arestēt.

Arumiene. Vai, manu dēliņ!... Beigts!... (*Skrien pie Jēkaba un apkampj viņu.*)

Zemgals. To tev nupat uz ceļa būs iepūtis resnais Tīrumu saimnieks.

Uradņiks. Tu nemaz neālējies. No tevis tas gods arī tālu nestāv.

Jēkabs. Neraudi, māt! Drīz... drīz mēs visi būsim brīvi... Paraugi man uz ceļa kādu tīru kreklu.

Arumiene elsodama steidzas sagatavot dēlam «ceļa somu».

Arums (*noteikti nostājas uradņika priekšā*). Par ko tu viņu arestē?

Uradņiks. Dumpinieks, valdības gāzējs, kungu nicinātājs...

Arums. Tie ir nicināmi! Tas ir odžu dzimums, kas ne tikai nicināms, bet iznīcināms! Un tas kungs viņus arī iznīcinās!

Uradņiks. Nu, nu, vecais! Tava mēle izpelnīs tev tupēšanu.

Arums. Uz to norāda dieva svētie raksti...

Uradņiks. Tenkas! Izdomātas pasakas...

Arums. Ko-a?... Tu, grēka gabals! Pats esi liekams cietumā!

Uradņiks. Es lūdzu nelietot pret mani tādu valodu!...

Zemgals (*piesteidzas pie Jēkaba, kurš krāmējas pa savu plauktiņu virs gultas, klusi, zīmīgi*). Bēdz! Bēdz, kamēr viņš ar veco...

Jēkabs (*purina atraidoši galvu*). Nē.

Zemgals steidzas atpakaļ pie durvīm, lai uradņikam nerastos aizdomas par viņa plānu.

Uradņiks (*notikušo nemanījis, sīvi Arumam*). Tava dzīvība stāv manās rokās. Bībelnieks vai velna kalps — nav mana darīšana! Man ne uz bibeli jāklausās. Mana bībele — mana valdība. Tāpat arī tev.

Arums. Tava valdība, ja viņa nav ar bibeli, ir velna valdība!...

Uradņiks. Ģērbies, vecais, un brauc man līdz! Ņemu jūs abus ar tavu dēlu!

Zemgals zīmīgi met ar galvu Jēkabam. Tas it kā negribot, tomēr pēkšņi metas pa durvīm laukā.

Uradņiks (*pamana, kad Jēkabs jau durvīs*). Turat viņu! Ķerat!... (*Dzenas pakaļ Jēkabam, bet Zemgals slepeni un veikli pašauj krāsns bīstakli viņam zem kājām, uradņiks klūp.*) Velns! Koki maisās pa kājām! (*Lec kājās un dodas laukā.*)

Vimba. Nu vairs nav labi.

Ķezbers. Aizšmauca! (*Grib skriet pakaļ uradņikam.*)

Zemgals (*atgrūž viņu ar tādu sparū, ka tas nozveļas gar zemi*). Kur tu, lupata!... Paliekat visi istabā! Neviens nedrīkst iet ārā!

Arumiene (*rokas lauzīdama*). Laid!... Laid mani... Viņš Jēkabu nošaus, tas slepkava!...

Zemgals. Paliec, vecen, istabā! Necel ķēdu — klusu!

Kalpi apklust, pat nekustas. Arumiene, klusi vaidēdama, aiziet aiz gultas aizkariem. Tur dzirdamas viņas apspiestās elsas. Andrejs iet viņu mierināt. Laukā atskan divi šāvieni. Arumiene iekļiedzas un sāk skaļi vaimanāt. No lauka uztraukti ieskrien Vimbiene, Marija un Jancis.

Vimbiene. Aizdrāzās! Kā vējš aizskrēja!

Jancis. Uradņika zirgā iekš' un prom! Šis gan skrien pakaļ un šauj, bet Jēkabs jau kalnam pāri. Drīz būs mežā iekšā. Lai nu iepūš!

Marija (*saķer galvu rokās un nosligst savā gultā*). Kaut tikai izbēgtu! Kaut tikai viņam netrāpītu!...

Vimbiene. Kas to būtu domājis: mūsmājā dumpinieks...

Zemgals. Savaldi mēli, žagata! (*Visiem pavēloši.*) Neviens nekā nav redzējis! Neviens nekā nav dzirdējis! Jēkabs šodien nemaz še nav bijis! Saprostat?

Upmāls. Nuja... bet Ķezbers...

Zemgals. Tam es ribas ielauzišu, ja viņš palaidīs muti!

Arums. Melot nevajaga. Netaisnu liecību dot nevaram — tas ir grēks. Bet mūsu lieta ir taisna.

Zemgals. Tu, Ādam, taisies labāk kur prom.

Vimba. Tevi viņš paņems. Atnāks atpakaļ un paņems.

Upmāls. Un krietni piekaus. Samizos tā... plītēs. Dusmās par neizdevību, par to, ka Jēkabs aizmuka.

Arums. Lai! Lai viņi mani vai nosit. Ar to viņu mērs vēl pilnāks pildīsies.

Zemgals. Bēdz uz mežu pie slīperniekiem. Tur uradņiks bez dragūniem nedrīkst rādīties. Un, kamēr no Liepājas dragūnus šurp atdabūs, tad jau viss še var iet la-ta-tā!

Arums. Nekur es nebēgšu. Ne no vietas nekustēšos. Stāvēšu no dieva man norādītā vietā kā nekustošs stabs. Lai nāk, lai ņem ar varu. (*Mierīgi iet pie sava galda, atsēstas un paņem atkal bībeli.*)

Zemgals. Andrej! (*Andrejs parādās gultas aizkaros. Zemgals māj viņam ar galvu uz āru.*) Jūs pārējie paliekat visi istabā! (*Ķezberim.*) Un tu, spiega dvēsele, nevelcies laukā! Vēlāk ej apkopt cūkas, citādi tu izrausies no savas Lavīzes pēriena. Viņa tevi vēl daudz maz notura cilvēku kārtā. Uz mežu nedomā vilkties. Tad — un kaut arī mani šodien pat saņem cieti! — tevi es vēl piežmaugšu! (*Abi ar Andreju iziet ārā.*)

Marija (*iet mierināt Arumieni*). Neraudat, Trīn! Jēkabs ir projām — sveiks un vesals...

Vimbienne. Kā tu to zini? Noķers, kā likts noķers! Nāc labāk govij ēdamo sapurināt. Un tu, puišēl, uzlien uz kūti nogāzt salmus.

Upmāls. Ārā nedrīkst iet — jūs taču dzirdējāt.

Vimbienne. Pasvilpo, migaci! Lūk, kur vēl valdīšana negadījusies! Smieklis nāk! (*Iziet laukā.*)

Arumienne (*ceļas no gultas*). Marij, meitiņ, nāc man līdzī... iesim paskatīties. Nevaru valdīties, sirds kā negudra dauzās. Vai nav šepat kur nokritis... nošauts... (*Abas iet laukā, Jancis tām seko.*)

Vimba (*nopūšas*). O-ho-ho-hoij!...

Lakstīgala. Uradņikam tā tērauda cenksle gar sāniem kuļas, pa kājām pinas — kur šis tiks Jēkabam līdzī.

Ķezbers. Bet nu būs gan jandāliņš!

Upmāls. Būs vēl pa tiesām jāvazājas.

Ķezbers. Labi, ja ne pa cietumiem.

Upmāls. Savu mēli tu arī nevari savaldīt. Gan tu uzrausies uz pēriena.

Ķezbers. Nu, to vēl redzēsim, kurš to pērienu dabūs!

Vimba (*liekas gultā*). Jāatstiepj kauli. Labi gan, ka nav uz to jakti jāiet.

Freitāgs (*pagrūž durvis vaļā un paliek viņās stāvot; liels, plecīgs tēviņš, kuplu, brūnu bārzdu, ģērbies mežierēdņa uzvalkā: zaļi iekantētu cepuri un zaļiem uzšuvumiem uz pleciem; aiz muguras siksnā karājas plinte, rokā jātnieka pātaga stirnas kājas kātā*). Paskat, kur putniņi! Sēd visi mierīgi un tērzē kā pagastveči tiesas namā. Un barona lielkungs lai šos gaida. Vai jums netika ziņots, ka desmitos jābūt pie Lāču kroga?

Ķezbers (*lokanu muguru metas pretim*). Tūlīt, tūlīt, mežkungs! Mums šorīt še tāds uztraukums: buntavnieka ķeršana. (*Izskrien ārā.*)

Freitāgs. Varena ķeršana — visi sēd mierīgi istabā. Par to uradņika izmuļķošanu jūs smagi atbildēsāt. Bet nu — marš prom! Žigli, tecīņus! Lielkungs noskaities — ruc un lamājas.

Upmāls (*vilcinādamies*). Šodien taču...

Freitāgs (*asi pārtrauc*). Kaš šodien?

Arums (*aizver bibli, noteikti pieceļas un nobeidz Upmaļa iesākto teikumu*). Svētdiena. Un svētdienā mēs uz mežu neiesim. Grēks...

Freitāgs. Es jums tādu grēku uzdošu, ka nezināsāt, cik veci esat!... Nu, ko vēl tūlājaties? Ko gaidāt? Uradņiku ar stražņikiem? Lai viņš jums ņem kamzoļus iemizot? (*Nervozi kūļā pātagu gar zābaka stulmu; tad metas virsū Upmalim ar Lakstīgalu.*) Ārā!

Upmāls (*ņemdams maizkuli*). Jā, bet...

Freitāgs. Neizrunāties! (*Draudoši vīco pātagu.*) Es jums... tūlīt prom! (*Upmāls un Lakstīgala*)

negribot kāpjas atmuguriski uz durvīm, no Freitāga dzīti, kamēr viņš tos izspiež pa durvīm laukā. Tad Freitāgs ierauga Vimbu.) Ko tu tur kvēni gultā? Zigli no mīgas laukā!

Vimba. Man, cienīts mežkungs... es esmu slims. Dur krustā un lauž kaulus. Briesmīgi slims...

Freitāgs. Es tev tūlīt pasniegšu zāles! Ar šito, lūk (*rāda pātāgu*), pasniegšu! Kaulus iesmērēšu. Tad kājas locīsies veikli. (*Draudoši tuvojas Vimbas gultai.*)

Vimba (*nobijies traucas iz gultas ārā*). Lai dieviņa rokā! Iešu jau, iešu, mežkungs. (*Velk kažokēli.*) Kaut arī mežā pakritīšu. (*Iziet.*)

Freitāgs (*Arumam*). Nu — un tu?

Arums. Tu, velna kalps! Tu dzen ar kančuku no gultas ārā slīmu cilvēku... svētdienā uz mežu, grēkot un savu dvēseli pazudināt.

Freitāgs (*tā kā sadugst*). Neko darīt — kungs pavēl...

Arums. Tavs kungs ir tāds pat grēku gabals! Izlēpis lops, kas nezina mēra savām miesas kāribām!

Freitāgs (*dusmās piesarkst un cērt Arumam spēcīgu plīķi*). Pats esi lops! Kā tu drīksti baronu tā lamāt?

Arums (*no spēcīgā sitiēna streipuļo, tomēr noturas kājās un kā aizšauts zvērs pielec Freitāgam klāt*). Tu sit man, vecam vīram, kas spēkos tev vairs nav pretinieks! Bet vai tu arī zini, ka mani pārņem tāds spēks, ka es varu mesties tev virsū un ar šiem līkajiem pirkstiem kā dēle iecirsties tavā tuklajā kaklā! Un, pirms tu spēsi atgūties, es tavu rīkli kā stabuli izraušu!... (*Viņa izskats patiešām briesmīgs: vienīgā acs zvēro, rokas krampjaini ķersta gaisu; kā ārprātīgs viņš uzmācas Freitāgam.*)

Freitāgs (*izbijies kāpjas atpakaļ*). Tas jau pašutis... prātu zaudējis... traks...

Arums (*pēkšņi atlaižas*): Tu bālsti kā drēbe. Tava ļaunā sirdsapziņa tevi žņaudz. Nebīsties — manas sastrādātās rokas ir par cēlām, lai žņaugtu tavu barokļa kaklu! Es viņas negribu notraipīt nešķīstām asinīm. Tas visuvarenais soģis jūs visus drīz vien izdeldēs no zemes virsus!

Freitāgs (*atviegloti uzelpo un nokaunas par savu mazdūšību, tāpēc nīrgājas*). Nu, līdz pastarai tiesai vēl tālu! Līdz tam laikam tev krietni vien nāksies parikšot kungu priekšā... (*Pamana uz mūriša gulošo vectēvu.*) A, šē vēl viens guļ! Parāvies zem segas kā ūdris pakrastā! (*Norauj segu, bet, aukstu drebuļu pārņēmts, atlec atpakaļ.*) Tfi, tas jau trunēt sācis! Piepēm apaudzis!... Brr, top nelabi ap dūšu šinī alā. Trūkst gaisa — jāmūk laukā. (*Durvis.*) Gan tevi uradņiks iespundēs, vecais dumpinieks! (*Aizcērt durvis.*)

Arums (*kā nopļauts pakrit uz beņķa, sāpīgi izsaucas — kā izmisis, kā palīgā saukdams*). Mans dievs! Atmaksu! At-mak-su!...

Vectēvs. Nu tu redzēji?... Tu dzirdēji?... Vai vēl tu šaubies par Jēkaba taisnību?

Arums (*ar mokām*). Ak, vecais! Nemoci mani! Mana dvēsele deg uguns liesmās!

OTRAIS CĒLIENS

Kalpmāju pagalms. Vienā pusē dzīvojamā ēka: pelēka, noplukuse kazarma, ar logu rindu un divām durvīm. Jumts nosūbējis, sūnu apaudzis. Gar otru malu — lopu kūtis, kādas jau nu mēdz būt kalpmājās: mazām, izšķiebtām durvteļēm, noplukušu salmu jumtu un lielu paspārni. Priekšējā plānā paspārnē neliela pūnīte. Pagalma dibenā sēta. Aiz tās redzami kalpu sakņu dārzi, bet tālāk — visa plaši pārredzamā apkārtnē — viena nebeidzama rudzu druva pašā plaujas bagātībā: dzeltenī vil-

ņojoša — tīrais zelts. Šaipus sētas liepa. Pretējā stūrī skaidiens. Gar kazarmas galu ceļš.
Rudzu plaujas laiks 1905. gadā. Sestdienas vakars. Gaiss piedudzis karsts no dienas tvana. Visa apkaimē dveš smagu nogurumu.

Pūnītē pie kūtssienas sēd vectēvs. Viņš pa vasaras laiku manāmi atspirdzis. Sēd uz kluča un plēš no lazdas stībām sloksnis grozu pīšanai.

Pa ceļu uznāk Andrejs un Marija.

Marija. Izsvīdināja tevi gan šodien.

Andrejs. Kad strādātu, kā pienākas, bet jūs jau raujat kā aizsviluši. Kas mums daļas, ka rudzu laiks jau klāt, bet muižas siens vēl nav novākts? (*Kar grābekļus liepā.*)

Marija. Vagars tevi tišām piemocīja: lika pie siena došanas. Tas tev nemaz nebij jādara. Tu eji sievas dienas — tev pienākas sievu darbs: grābšana vai beņķa mīšana.

Andrejs. Nesāc nu mani vēl apcelt. (*Abi ieiet kalpmājā.*)

Uznāk bariņš sievu: nogurušas, niknas, izmocītas, sviedru pēdām sejās un uz mugurām.

Grieta. Rāvām gan šodien. Puslankas nogrābām.

Anna. Bet vagarim vēl par maz. Skraida apkārt kā spruksts un vienmēr bukņi: žiglāk, žiglāk — drīz būs Mārtiņi klāt!

Māre (*grūta*). Es vairs pāiet nevaru. Beigta pavisam... (*Smagi nosligst zemē.*)

Kezberiene. Būtu labāk pa ceļam līdz muižai aizšāvušas — kas tas nieka likumiņš? — kraukšķis būtu ribās kā likts. Baronam šodien dzīras. Arī vīriem došot pa čarkai.

Anna. Viņam jau dzīras katru dienu.

Grieta. Tā ir tās čūsku «mamzeles» viltība. Grib vīriem uzpurināt dūšu, jo šovakar taču — riežu vakars. Nāks lozēt riežas.

*Riežas pieminot, sievas sadugst kā no ļaunas va-
ras un nevilšus, gan skumji, gan gurdeni, sāpīgi,
ļaudi, ar naidu un izmisumu balsi, cita caur citu
izsaucas: «Riežas? Vai šovakar?» — «Ai, rie-
žas!» — «Nolādētās riežas!» — «Kaut viņas jods
saspertu!»*

Līne. Riežās gan neiešu! Visu dienu jau tevi ņem vienos sviedros izpeldināt — nu vēl grābs pa nakti priekšā.

Māre (*kunkst sevi*). Kungs, tu debesu tētiņ! Vai šogad... šogad atkal man pie rudzu statiņa būs jādzemdē?

Kezberiene. Nu, ko tu tā ļaujies? Ko tu tam savējam tā ļaujies, ka tev katru gadu kā pārsistai jāvazājas?

Anna. Vīri šogad riežas neņems. Manējais teica: neparko! Nav pielīgtas.

Grieta. Neņems tev gan! Kad dabūs pāris šnabeļu galvā, gan tad pieņems. Pieņems un vēl nodiekosies «mamzeles» priekšā un uzkliegs kungam veselību.

Līne. Tad lai viņi pļauj vieni paši! Lai ņem un pļauj — ja prātu biezputrā apēduši, putrā izstrēbuši.

Kezberiene. Tā ja. Kas ir, sievas, taisīsim streiķi!

Kāda cita. Dullā muša! Kas nu prātā ieskrēja? Vai gribi, lai mūs tāpat kā veco Arumu iesēdina uz trim mēnešiem?

Vēl cita. Kur tad mēs glābsimies no kauna!

Kezberiene. Kad iesēdina — iesēdina, liela muiža! Dabūsim pa krietnam atšauties un redzēsīm mūra māju, kas no iekšas ar baltiem kaļķiem izvitēta.

Sievas iet istabās. Vectēvs lēni velkas pāri pagalmam.

Līne. Ņemsim tikai tos vīrus priekšā! Vai tad pavisam bez mugurkaula viņi palikuši?

Kezberiene. Kaut tikai!

Vectēvs. Tad jau to tavējo vajadzēs pašu pirmo. Viņš ir tas lielākais kungu rokaiža.

Kezberiene. Mazumu gan viņš no manis dabū? Ko lai es daru, ka viņš ir tāds gnīda? Vai lai nieres viņam no muguras atdauzu? (*Pazūd durvis līdz ar pārējām.*)

Vectēvs. Nu, Māre? Nomocījies, piekusi? ... Ko tu skrieni, ko plēsies līdz savam beidzamajam galiņam? Paliec taču mājā. Gan tās pārējās dienas atiesi pēc radībām.

Māre. Kas to ļaus? Vagars uz to neskatās, ka man visas dzīslas stingst no sāpēm — dzen tikai. Pavēl ierasties, jo esot pats karstākais darba laiks.

Vectēvs. Nu, nāc, meit, celies. Še taču tu nevari palikt... Grieta, palīdzi tu viņai ievilkties istabā.

Grieta. Nav vaļas. Pašai bēdu pilna galva. Bērni vieni paši mājā, istabā iespundēti. Būs vēl cits citu nomušījuši. Vakariņas jātaisa, govys jāizslauc. (*Ieiet kūti.*)

Vectēvs. Ek, cilvēki! Nelaimīgi visi, bet viens otram nepalīdz. Kā suņi graužas savā starpā. (*Stiepj roku Mārei.*) Nu, celies, cik varēšu — palīdzēšu.

Māre. Ļauj... Ļauj man atvilkt elpu. Tu jau pats krīti no vēja pūsmas. Kā tad tu man palīdzēsi?

Andrejs (*izskrien no istabas, apstarotu seju*). Vectēv! ... (*Ierauga Māri, apraujas.*)

Vectēvs. Lūk, laime. Labi, ka tu iznāci. Palīdzi Mārei piecelties un ievēd viņu istabā.

Andrejs. Tūlīt! (*Saņem Māri aiz pleciem un ved uz istabu; bikli pār plecu vectēvam.*) Pūnītē!

Vectēvs. Zinu. (*Čāpo atpakaļ uz pūnīti.*)

Andrejs (*atskrien pūnītē, aizelsies, uzbudināts*). Nu? ... Drošā vietā?

Vectēvs. Nebaidies. Kā vista visu dienu tupēju virsū. Tur klucī ir. Pacel tās lupatas, tad redzēsi.

Andrejs (*paceļ lupatas*). Nekā še nav — līdzens koks...

Vectēvs. Aha, tu nevari atrast pat tad, kad es tev pasaku, kur viņas atrodas. Nu kā tu gribi, lai «určiks» viņas uzošņātu, kur viņam tas deguns zils pietūcis kā piepe? Es klucim izkalu dobumu un sānos izgriezu spundes caurumu. Paspied to zara vietu uz iekšu, tad spunde iznāks laukā.

Andrejs. Vareni, vectēv! Tu esi liels konspirators... Tagad lai viņas turpat paliek. Drīz būs klāt Šloss ar muižas zirgu. Viņš jās pa pagasta lejas galu izkaisīt. Mēs ar Zemgali iesim šepat pa kaimiņu kalpmājām, kad satumsīs.

Vectēvs. Vai tad tā sapulce šovakar nebūs? Riežu vakars. Traki derētu.

Andrejs. Būs — ja tikai izbrauks runātāji.

Vectēvs. Vienu lapiņu atstāj man. Vimbu Jancelis man viņu izlasīs priekšā. (*Pieiet pie kluča un tur grabinājas.*)

Andrejs (*bikli iestājas pūnītes durvis un palūkojas laukā*). Ņem, tikai labi noglabā. Un lai Jancelis nemana, no kurienes tā nāk... Zemgals nāk. Tad tev, vectēv, jāpazūd. Trijatā sapulcēties nedrīkst — tas ir uzkrītoši.

Vectēvs. Par atrašanu nebīstaties. (*Glabā lapiņu azotī.*) Drīzāk adatu atradīs smilšu kāpā. (*Aiziet uz istabu.*)

Uznāk Zemgals; nikns, noskaities, zem sevis nurdēdams, lādēdamies.

Andrejs (*iznāk viņam pretim*). Nu?

Zemgals. Paklausies! Tur... (*Rāda ar roku uz muižas pusi, it kā par atbildi no turienes — paprāvā*

attālumā — atskan saucieni: «Urā! Urā! Lai dzīvo lielkungs! Augstas laimes!» Tad spēlē mūzika.)

Andrejs. Kalpi?

Zemgals. Nē, cūkas! Lopi! Par vērdiņu nopērkami.

Andrejs. Sasodīta būšana!

Zemgals. Piesūksies un pieņems riežas. Kā āksti lēkā kungu priekšā. Plēš savas rīkles kā ūtrupnieki.

Andrejs. Cerēsim tomēr, ka viss noies labi. Šovakar būs labs runātājs — biedrs Stepis. Tu atmiņies — tas, kurš jūnija zaļumsvētkos uzstājās.

Zemgals. Viņam vajadzētu jau būt klāt, citādi nosebosim. Vīri jāsagrābj kā sprostīs, tiklīdz viņi no muižas pārnāks, kamēr neatkuļas šurp Preitaks ar savu ložu kasti. Kad kalpi izlozēs riežas un dzērumā uz tīrumu aizkulsies, tad...

Andrejs. To nepielaidīsim! Drīz Stepis būs klāt.

Zemgals. Nu, dod šurp lapiņas. Iekampšu maizgabalu zobos un metīšos prom.

Abi raujas ap proklamācijām. Zemgals bāž tās sev aiz drēbēm. Viņiem virs galvas, pūnītes griestu lūkā pie kūts paspārnes, kāds klusi iesvēlpijas.

Andrejs (*salecas*). Kas še svelpj?

Šloss (*pārādās lūkā*). Nebaidies, tas es.

Andrejs. Kur tu tur gadījies?

Šloss (*nolec no kūtsaugšas zemē*). Konspirācija. Tā ir konspirācija, par kuru tu tik daudz bažījies. Es jau nejāšu ar muižas zirgu taisni jūsu pāgalmā, lai sievas redz un diez ko nodomā. Atstāju zirgu lejā uz ganu ceļa un pats pa jūsu dārziem uz kūti. Pa kūtsaugšu atkal še lejā.

Zemgals. Tev ir laika māžoties.

Šloss. Laika gan! Par varītēm no meistara izrāvos. Kā miegs nāca virsū, lai šovakar nobeidzu apkalt dzelzsasu ratus. Solījos uz bodi jāt — šim papi-

rosu ievajadzējās, tad atlaida... Zemgal, tu jau visas savās ribās iekortelēsi. Man lielāka guberņa jāapkaisa.

Zemgals. Pelēču valstība! Tas ir tikpat, kā cūkām met pērles priekšā.

Andrejs. Nesaki vis. Tur puīši kā ozoli. Redzēsi, ka viņi uz sapulci ieradīsies.

Šloss (*glabā sev azoti lapiņas*). Un saimnieku kalpi, algādži, meitas...

Zemgals. Tās tev visvairāk velk.

Šloss. Blēņas! Tagad prom. (*Uzlec atkal uz kūtsaugšas.*) Cikos sapulce?

Andrejs. Vēl nezinu. Kad ieradīsies runātājs.

Šloss. Būšu laikā klāt. Zirgs kā viesulis. (*Nozūd.*)

Andrejs. Mums arī tūlīt jālaižas, lai laikā tiekam atpakaļ.

Zemgals. Tu paliec mājā, es iešu viens. Nevar šos lopiņus pamest bez uzraudzības. Ja Stepis tik drīzi neierodas, tad runā tu. Tu jau esi varens runātājs. Tikai savā runā nemaisi tos svešvārdus un aizsajūsmas neapraudies.

Andrejs. Tad jau labāk paliec tu. Tev uz viņiem lielāks respekts.

Zemgals. Kas tas tāds, to nezinu. Tikai zinu, ka es dusmās nenovaldīšos un kādam iegāzīšu pa ģēveli, ja ļurkstēs pretim.

Andrejs. Tā nevar. Viņiem jāpieiet ļoti uzmanīgi.

Zemgals. Nu, tāpēc. Dod šurp lapiņas! (*Paņem tās gandrīz ar varu.*) Pamēģināšu arī es to konspirāciju. (*Lien augšā pa Šlosa ierādīto ceļu un nozūd lūkā. Andrejs paliek nokārtot konspiratīvo kluci.*)

Arumiene (*klusī paver otrā pūnītes gala durvis, aizkustināta līdz asarām*). Dēliņ!...

Andrejs (*pārsteigts saķer māti*). Māt! Tu klausījies? Tu dzirdēji?...

Arumiene (*apskauj viņu elsodama*). Arī tu... arī tu man pazudīsi!...

Andrejs. No dieva puses, māt! Nesaki nevienam, ko mēs šē darījām, par ko runājām...

Arumiene. Aizdzīs tevi prom tāpat kā Jēkabu... Un es palikšu viena... kā vecs, nederīgs prauls... ļaudīm pa kājām...

Andrejs. Nē, māt! Drīz mēs visi baudīsim lielo brīvi!...

Arumiene. Es tevi gauži lūdzu: neej, netaisies tu šītiem līdzī...

Andrejs. Es to nevaru. Saproti, māt, — nespēju! Man, taisni man ir pienākums to darīt!...

Arumiene. Tavs pienākums ir skoloties... un pēc tam... arī par mums, vecīšiem, atminēties... Es jau vairāk nekā negribu, no tevis nekā neprasu... tikai gribētu tevi redzēt laimīgāku... Ne kalpkārtā dzīvot kā mums...

Andrejs (*aizkustināts*). Dārgā māmuliņe! Es zinu, ka mans pienākums ir par jums, maniē vecākiem, gādāt. Jūs manis dēļ esat bezmiega naktis pavadījuši. Sev no mutes kumosu atraudami, par mani gādājuši. Tas ir mans svēts pienākums, kuru nekā neaizmirsīšu!... Bet māmiņ! Paraugi, kā šē iekšā man pukst sirds. Tur kāds sauc, pavēl: «Tev tā jā-dara! Tu nedrīksti atkāpties!» Šij balsij es nespēju pretoties. Viņa aicina mani iet patiesības ceļu — cīņā pret apspiestību, pret varmākiem!...

Arumiene. Es zinu: drīz tu mums pazudīsi, mans prieka stariņš, mana cerība! Tumšā cietumā smaksi tāpat kā tēvs. Bet tu uz ilgu, ilgu laiku... uz visu mūžu. Un mēs divi veči paliksim kā nolauzti koki...

Andrejs. Nē, māmiņ! Mums aust jauna diēna, brīvības saules apspīdēta. Visa cilvēce uzelpos svabadi, no tirāniē atsvabināta...

Uz ceļa parādās iereibuši kalpi. Pa priekšu nāk Upmals — kā noskaities, kā nokaunējies, kaut ko zem sevis dudinādams. Aiz viņa, pāri saķērušies, Vimba un Lakstīgala, abi jautri un laimīgi. Tad bariņš jaunu puisi, kas skaļi triec un sarunājas.

Vimba. Ek, jautri mums kungi, laba valdīšana: paši liksmo — kalpiņu arī neaizmirst.

Upmals. Tas ir: kā nu to ņem... Riežas...

Martiņš (*stipri iereibis*). Kas priekš mums riežas? — Šūds! Padod man šnabi un alu — un es tev iešu katru nakti riežas plaut!

Pēters (*zobojas*). Katru nakti — bukus kaut!

Vīri saiet pa istabām. Puiši paliek pagalmā.

Arumiene. Vīri jau mājā. Bet kur tad tēvs?

Andrejs. Tēvam nekā nesaki.

Arumiene. Nē, nē. Pie sevis turēšu... un klusi raudāšu...

Arumiene aiziet uz istabu. Andrejs vēl paliek pūnītē un novēro puisi. Tie apstājuši Kezberu Kasparu — mīkstu, padumju mātes dēlu — un viens aiz otra prasa viņam jautājumus. Kaspars plāta muti un neprot atbildēt.

Pēters. Kaspar, kad tu biji pie «mamzeles»?

Miķelis. Kaspar, kālab tu mātei nocēli sviesta podu?

Kārlis. Kaspar, kad tu pēdējo reizi piečurāji gultu?

Kaspars (*atkārto pēdējos vārdus*). «Mamzele»... sviesta pods... gulta...

Pēters. «Mamzelei» sviesta pods gultā, bet tev «mamzeles» nakts pods galvā!... (*Smiekli.*)

Kaspars (*lempīgi atvēž dūri*). Ek, kad es jums vilkšu!...

Kārlis. Kad vilks, tad vilks un atvilksies! (*Zobo-*

damies nokrīt Kaspara priekšā ceļos, paceļ rokas kā lūgdamies un dzied):

Kungs, žēlo manu dzīvību,
es doš' tev savas aitiņas!

Pārējie (saķeras rokrokā, iet apkārt Kasparam un Kārlim un dzied kori):

Trid-ram, trid-ram, trid-ram, tam-tam, —
es doš' tev savas aitiņas!

Andrejs. Kauns, kā piedzērušies! (*Iet uz istabu.*)

Kārlis. Kaspar, izšauj mēli!

Kaspars. Kālab?

Miķelis. Lai zvirbulis uzmet čupatiņu!

Kaspars (*dūres pa gaisu vīcodams*). Es jūs visus izkaušu!... Visus sasitīšu lupatās!...

Kārlis. Mūc, Miķel! Viņam cieta dūre.

Pēters. Kā pūpēdis!

Visi (*rāda uz Kasparu ar pirkstiem*). Pūpēdis! Pūpēdis! Teļa taukums!...

Ķezberiene (*durvis*). Tu mī, tu žē! Puišeli apcēluši! Bērnu neliek mierā! (*Skrien pestīt Kasparu.*)

Miķelis (*sauc pārējiem*). Atkāpties! Pārspēks nāk! (*Puiši nīrgādamies izklīst pa pagalmu.*)

Ķezberiene. Nāc, dēliņ! Še tevi tie suņi apēdis. (*Ved Kasparu uz istabu.*)

Puiši nozūd. Uznāk Vītols, Liekna, Smiļģis un Pakalns. Par spīti reibumam, viņus māc nogurums.

Vītols. Tu mūžs — cik šovakar tā muiža tālu. Knapī tikko pārvilkos.

Liekna. Kājas streipuļo. Ne jau no tā šnabeļa — kas tās pāris glāzītes? — nogurums, nespēks.

Smiļģis. Netik ne dzīvot. Ek, kaut reiz jel varētu nosprāgt! (*Nogulstas pagalmā.*)

Pakalns. Kas tad kungam riežas plaus, ja mēs atmetisim ķediņas?

Vītols. Šnabis bij gan labs. Kas kungam nekait: tas var dzert pilnu māgu. Un tad izguļas — un dzer atkal no jauna. Tāpat kā Arumu Andrejs par lietu stāsta: nolīst zemē, izgaro uz augšu un līst atkal par jaunu.

Liekna. Bet tā «zakuska» vēl smukāka: baltmaizes rieciens, biezu kārtu sviestā triepts, un desa virsū. Es saku: valdi tikai mēli, lai tā tam kumosam neiešļūc līdzī vēderā.

Pakalns. N-jā. Mums reizi gadā, kungam katru dienu.

Uznāk Freitāgs un Kezbers. Pēdējais turas drusku nopakaļis — kā šunelis — un nes nelielu koka kastīti.

Kezbers. Tūlīt, mežkungs, ieskriešu dabūt krāgi, kur to kastīti uzlikt.

Freitāgs. Nav vajadzīgs. Iztiksim tāpat.

Kezbers. Nē, nē — uz krāga, lai būtu cienīgāks izskats! (*Atdod kastīti Freitāgam, bet pats kā tramdīts iemetas istabā.*)

Freitāgs. Nu, vīri! Diezgan bļautīts un ālēts — tagad pie lozēm.

Vītols. Kas tad bļautās, kas ālējas? Knapi dzīvi esam — kur še ālēties.

Kezbers (*izskrien ar krāgi vienā un baltu galdautiņu otrā rokā, noliek krāgi un aplāj ar galdautu*). Dodat nu to kastīti. (*Uzliek kastīti uz krāga.*) Tā — nu pavisam citāds izskats.

Freitāgs. Un nu — vīrus šurp! (*Pūš mednieka ragu.*)

Smilģis. Velns lai parauj! Taurē kā piķiers sunus kopā.

Pagalmā plūst laukā vīri, puīši, sievas, meitas — trokšņodami, sarunādamies.

Mārtiņš. Sanāk! Sanāk pie sīvā un uzkodām.

U p m a l s. Dos tev gan uzkodas — pa kaklu!

L ī n e. Āre, piķiers sētā.

A n n a. Un suņi ar.

F r e i t ā g s. Nu, vīri, — jālozē riežas: kura katram kritīs.

P a k a l n s (*iz bara*). Kas par riežām? Riežas nav pielīgtas.

G r i e t a. Rauj velns tās tavas riežas!

L ī n e. To kasti vajaga viņam uzbāzt galvā...

P ē t e r s (*turpina teikumu*)... un dibenā iespraust zaru...

K ā r l i s (*nobeidz teikumu*)... un padzīt mežā pie briežiem!

Barā smieklī, troksnis un lamāšanās.

F r e i t ā g s (*aiz dusmām tikko valdās, acis met zibsnījošus skatienus uz ļaudīm, seja raustās; tomēr viņš savaldās un nogaida, kamēr čala norimst*). Jums jau riežas pļaut ir izdevīgi. Šonakt un rītu līdz pusdienai nopļausat, pie vakara sastāsit, pirmdienā nogrābsat — un visa otrdiena jums paliks brīva.

U p m a l s. Nopļaus gan — septiņas pūrvietas vienā naktī! Kam to grib iestāstīt? Tur vīram ar sievu veselas četras dienas darba, bez tās piegrābšanas.

F r e i t ā g s. Saaicināt talciniekus, tad šonakt nebūs ne krietns apgriezīens — un rieža gar zemi!

L i e k n a. Ar ko tad tos talciniekus aicinās? Kad talku rīko, tad vajaga papildnam ēdienu un dzērienu. Bet mums pašiem nav ko uz zoba likt.

F r e i t ā g s. Nu — kā ņemsat: vai pēc uzvārdiem vai istabām? Kurš sāks vilkt?

L ī n e. Jā, kurš būs tas nodevējs?

G r i e t a. Ja vīri lozēs, mēs, sievas, riežas nepieņemsim! Lai viņi pļauj vieni paši.

L a k s t ī g a l a. Ko nu tur lozēt? Katrs paņem riežu — un dalīti milti!

Kezbers. Tā nevar. Visas riežas nav vienādas. Citur rudzi kā mūris, veldrē sakrituši. Pa uzkalniem un ielejās, kur ūdens izgulējis, rudzi plānāki. Tur pavisam cita pļauja.

Pakalns. Kaut viņus visus ūdens būtu izgulējis!

Pēters. Aiz ābeļdārza — tā tikai ir rieža! Rudzi pāri galvai un pa apakšu pieauguši ar lēcām un tīteņiem. Kad cērt izkapti, viss gabals kustas, visa rieža raustās.

Vimba. Tā jau ir tā sauktā «Melnā rieža». Tur katru rudzu gadu nelaime rokā. Visas dzīslas stingst, kad izkapti vālim cauri jāizvelk. Ar plēšanu jāplēš. Liekas, it kā no rudziem, caur izkapti un kātu, līdz pašai sirdij kāds būtu drāti ievilcis, kas piesieta vienā galā pie rudziem, otrā — pie sirds. Katrs cirtiens šo drāti rausta un plēš vai sirdi laukā...

Freitāgs. Nu, Vimba, velc! Ko še tik daudz pātaro? Melna vai balta — tāpat jau vien visas jānopļauj būs.

Vimba (*satrūkstas, grib rauties atpakaļ barā, bet redz, ka iznācis pie pašas kastes, ka izvairīties vairs nespēj; paskatās nelaimīgs atpakaļ uz citiem, tad savīco gaisā roku, izsaucas «Ek!» un iešauj roku kastītē; izvelk atpakaļ ar salocītu papīrīti pirkstos, kuru pasniedz Freitāgam*). Vai derīgs kroņam vai brāķis?

Freitāgs (*atloca papīrīti un atzīmē numuru*). Vimbam krita septītā. Nākošais!

Vimba (*iedams atpakaļ barā*). Septītā — tā tur aiz kalna. Nekas, nevar kliegt.

Pakalns (*paslepen Vimbu pagrūž, tas noveļas zemē*). Līdējs! Roklaiža!

Vimba (*zemē*). Ko nu es, mīļie? ... Šā vai tā...

Freitāgs (*nepacietīgi*). Nākošais! ... Nu, ko gaidāt? ... Mārtiņ, velc!

Mārtiņš (*streipuļo klāt*). Kad es pie lozēm gāju, vēl vairāk biju piedzēris, bet izvilku augstu numuru.

Laimējās — mani neķēra. Bet puisis kā oga! (*Klūp un nogāž ložu kasti.*)

Freitāgs. Lāci, skaties, kur tu ej!

Ķezbers (*iztapīgi ķer kastīti un nostāda atkal uz krāģa*). Bez kādas izglītības. Apietas kā ar pras-tām lietām!

Mārtiņš (*ceļas augšā*). Vesels kā pimbers, bet zaldātos nenoņēma. (*Bāž roku kastītē un izvelk vese-lus trīs papīrišus.*)

Freitāgs. Vai tu traks! Negrāb taču pilnām riek-šavām. Citiem nepaliks. (*Atmet divus papīrišus at-pakaļ, trešo attin vaļā.*) Mārtiņam desmitā. Tālāk!... (*Kalpi gan kurn, tomēr iet pēc kārtas klāt un velk lozi. Freitāgs sauc un atzīmē numurus.*)

Ķezbers (*bažīgi*). Bet «Melnās riežas» kā nav, tā nav!

Pa ceļu lēnām nāk Arums.

Freitāgs. Nu, kas vēl nav vilcis? Trīs lozes vēl atlikušas.

Ķezbers. Āre, Arums! Viņš nu tikai nāk mājā, viņš vēl nav lozējis.

Freitāgs. Arum, nāc velc riežu! Nu tava kārta.

Arums (*ne vārda neatbild, pieiet, izvelk papīri-ti un atdod Freitāgam*).

Freitāgs. Devītā.

Vairāki. Tā jau ir Melnā rieža!... Arumam krita «Melnā»...

Arums klusēdams iet cauri baram, smagi nolaižas uz istabas trepēm, nokar galvu un nopūšas.

Ķezbers. Atļaujiet, cienīts mežkungs, arī man vilkt.

Freitāgs. Lūdzu, lūdzu!

Upmāls (*barā*). Diedelnieks! — kā diekojas. Āt-rāki viņš tev nevelk, kamēr kāds nav izvilcis «Melno».

Freitāgs. Ķezberim trešā. Bet kam tad tā atlikusē?

Pakalns. Pašam! Vai rokas atpuvušas, ka nevar plaut?

Freitāgs. Vai visi ir jau vilkuši?

Ķezbers. Kā rādās — visi... Ak, jā — Zemgaļā nav. Pasaucat Zemgali pie lozēm.

Freitāgs. Nav vajadzīgs. Viņam tā pēdējā šā vai tā jāpieņem. (*Izņem iz kastītes pēdējo lozi.*) Pirmais numurs. Pasakāt Zemgalim, ka viņam krita pirmā rieža, pie pašas muižas... Tā — nu katrs zināt savu riežu. Nu tikai pie izkaptim un vīcojat vaļā. Ar labu nakti! (*Aiziet.*)

Ķezbers (*sauc pakal*). Saldu dusu, mežkungs!

Tiklīdz kā Freitāgs nozudis, iet vaļā kņada.

Grieta. Ak jūs, tītari!

Anna. Kad izies tas žvingulis, tad paši kauks kā suņi.

Līne. Lupatas! Dūšas viņiem nav pa pieci graši!

Sievas. Knapi dzīvas esam! Paši arī izkāruši mēli! Bet nedrīkst Preitakam pateikt, lai viņš vācas pie velna ar savām lozēm.

Upmāls. Jā, ko tu teiksi. Piešuva gan mums šoreiz bārzdu!

Līne. Vimbam vajadzēs atdauzīt kādu kāju: ko viņš līda pirmais lozēt!

Pēters. Nebūtu viņš — būtu cits to darījis. Šā vai tā — no riežām nebūtu tikuši vaļā.

Grieta. Dižpuišis! Tev rīkle vienmēr kā vārstulis, bet, kad vajaga uzstāties, tad nolieni gar stūri!

Sievas noskaitušās, nurdēdamas saiet pa istabām.

Lakstīgala. Ko tad nu vairs čalot: nu ir izlozētas, nu tikai — locies, mugura! Tas tāpat kā pie zaldātu lozēm: kad esi izvīlcis, tad sieni raņīcu plecos.

Vimba (*uzliek Arumam līdzietīgi roku uz pleca*). Tev, Ādam, gan nelaimējās.

Arums. Liec mani mierā. (*Iet iekšā, Vimba tam seko.*)

Kezbers. Kas tad Arumam? Viņš trīs mēnešus izvaļojies — «Melnā rieža» nokliegsies vien.

Lakstīgala. Tad jau iesim tūlīt, ja esam gājēji. Sabraucīsim izkaptis un kliegsim vaļā. Lai muguras neizžūst. Citādi būs grūta sasākšana.

Upmals. Drusku taču jāiekož vakariņas. Lai sievas pagūst izslaukt govīs un nopērt bērņus. (*Iet istabā.*)

Kezbers. Nekas: šonakt un vēl pāris dienas ierausim — otrdienā varēsīm atdusēties. (*Nem iz savas kūtiņas izkapti un sauc, uz istabu pagriežies.*) Lavīze, nāc drīz! Es jau aizeju.

Kezberiene (*logā*). Kur tu vilksies, sprāgoņa! Atkal viņš tev pirmais. Labs ir: ej, ej — es palieku mājā!

Kezbers. Nu, kas tad man kūļus sies? ... Tad lai nāk Kaspars.

Kezberiene. Tas puika arī nekur neies! Skrien, ja esi traks! (*Atiet no loga.*)

Kezbers paliek kā no laivas izmests. Nogriežas kūtsgalā un kārto savu izkapti. Kalpi visi sagājuši istabās. Palikuši tikai puīši.

Mārtiņš. Iesim, puīši! Laukā, grāvmalā, omulīgāka iemešana. (*Izvelk iz ķešas pudeli.*) Mana telīte vēl nav aizsikuse. Vai jums arī kas čipst?

Pēters. Nebaidies — vairāk kā tev!

Kārlis. Kur meitas? ... Ei, meitas, nākat laukā! Ko tur tīstāties un vīstāties pa istabām?

Miķelis. Ļauj, lai viņas, kā nākas, uzcērtas. Lai sasprauž bizes un piesien baltus priekšautus. Lai mūspuišiem nedara kaunu.

Mārtiņš. Bet es gribu tūlīt iet! Un meitu zem rokas. Ūcai, Līzele, ram-tam-tam! (*Grib apgriezties uz papēža, bet nosēstas uz dibena.*)

Kārlis. Turies, Mārtiņ, grožos! Lai zirgs neizsper zobus. (*Smieklī.*)

Vimba (*nāk laukā*). Cilposim nu, tautiņa.

Vimbienne (*durvīs*). Marij, nāc! Jancis paliks mājā, jo rītu viņam jāiet ganos.

Marija (*aiz mātes*). Bet Andrejs saka, ka neviens nedrīkst iet...

Vimbienne. Ko tu ar to jaunkungu pinies? Brūtēs viņam taisies? (*Puiši nirdz.*) Viņš jau vairs nav no kalpu kaula. Precēs pilsētnieci un dzīvos kunga dienu. Kur to vairs pie riežām piedabūsi.

Andrejs (*iznāk*). Par mani še nevar būt runa. Mans tēvs ne šonakt, ne arī rītu neies pļaut. Bet es saku, ka riežas nemaz nevajaga pieņemt...

Kezbers (*izšaujas no kūts gala*). Noseboji, jaunkungs, — ir jau pieņemtas!

Andrejs. Tas vēl neko nenozīmē, ka lozējāt. Ja neiesiet pļaut — lieta glābta. Un es jums saku: neejiet naktī vergot! Latvieši jau gadu simteņiem vācu kungiem vergojuši, bet tagad pietiek...

Mārtiņš. Nu sāksies atkal sprediķis.

Andrejs. Ar piedzērušiem es nerunāju!

Mārtiņš. Tu, smurguli! Kurš tad še ir piedzēris? ... Tikai iedzēris. Un, kad cilvēks ir iedzēris, tad viņš nāk pie prāta. Tad viņam mēle raisās vaļā. Ja neesmu iedzēris, tad man jāstāv klusu, kad tu pūt visādas pīlītes. Bet pamēģini tikai tagad ko penterēt! (*Grib mesties Andrejam virsū, bet saklupstas un nokrīt gar zemi.*)

Kārlis (*palīdz Mārtiņam piecelties*). Nagus nepalaid!

No istabām nāk kalpi, sagatavojušies uz pļauju.

Upmāls. Ko nu ālējaties, puīši. Labāk iesim pie darba. Rudzi paši gar zemi nezvelsies.

Andrejs. Nē, biedri! Šovakar riezās neejat. Iesim uz Dzirulu priedienu. Tur būs sapulce...

Upmāls. Ko tas viss līdzēs? Runāt jau jūs protat skaisti, bet kas tur iznāks? Būs tāpat kā ziemā ar to zaķu dzīšanu. Jēkabs spārdījās pretim ar visu krūti. Bet ieradās uradņiks — un pašam bij jālaiž lieli. Tavu veco iesēdināja, bet mūs Preitaks ar pātagu aizdzina uz mežu.

Vimba. Ja šonakt izjānosim pa sapulci, kas tad rītu vairs būsīm par pļāvējiem? Pēc tam būs jāraujas melnās miesās, lai laikā riežu nobeigtu.

Andrejs. Riezās jums nebūs jāpļauj, ja paši to negribēsāt un kopīgi uzstāsieties. Vairs nav kā ziemā. Revolucionārā kustība tagad pieņēmusē atklātu raksturu. Uradņiks lai nav vairs mums par biedu. Drīz viņam pašam būs jābēg vai jāizlūdzas tautas augst-sirdība...

Pakalns. Liela tev dūša, Andrej. Bet mums viņas nav. Un bez tās mēs esam kā noperējusies vista ar apcirptiem spārniem.

Andrejs (*dedzīgi*). Es jūs lūdzu: neejat šoreiz! Jūs redzēsāt, ka viss būs labi, ka mēs uzvarēsīm. Brīvības kustība pieaug. Viņu nekas vairs nespēj apslāpēt! Drīz vien mums atspīdēs brīvības saules košie stari! Tie noslaucīs asaras no jūsu acīm. Tie izžāvēs jūsu sviedrotās muguras! Tie... (*jūtu plūsmē viņam pieitrūkst vārdi*) es nespēju izteikt... bet jūtu un zinu...

Mārtiņš. Viņš tūlīt sāks pinkšķēt! Pasaucat māti, lai nāk slaucīt asaras.

Pakalns (*ārkārtējās dusmās*). Muti ciet! Kā drīksti tu apcelt šo cēlo jaunekli! Viņam vēl ir prāts galvā un sirds krūtīs. Bet mums vairs nekā nav.

Esam kā dieva lopiņi, kurus dzen, kamēr pārkrīt pār ilksi.

Ķezbers. Bet es saku, ka mums ir jāiet! Citādi kungs apskaitīsies... un tad diez kā mums var iziet.

Vairāki (*piebalso*). Jāiet, protams, ka jāiet.

Ķezbers. Kur tad viņi visi — tie aizstāvji un žēlotāji, kad mūs dzen spīlēs? Pie kurstīšanas — tad jā. Bet, kad nāk tā pārmācība, tad viņi laiž vaļā lekas.

Pakalns. Meli! Kas tad ir tie viņi? Bē! — tev mute uzreiz cieti! Jēkabs, Andrejs, vecais Arums — tie esam mēs paši. Saproti: mūsu pašu kalpu cilvēki!

Ķezbers. Bet Jēkabs taču aizlaidās.

Pakalns. Tu laikam gribēji, lai viņš stāv kā pestīšanas jērs un ļauj sevi apcietināt? Lika drusku pagaidīt! Tam zēnam ir aknas... Ak, kaut viņš ierastos šovakar un jūs kā teļus no lauka prom aizdzītu! Ja neklausā ar labu, tad lielus kādam ar revolveri salāpītu! To es vēlētos.

Smiļģis. Ja ko dara, tad visi vienprātīgi. Ja daži ies pļaut, bet citi uz sapulci, tad tos pēdējos apēdis dzīvus. Kā teikt, bez sāls un pipariem.

Andrejs. Tā gan. Riežas pļaut neviens nedrīkst iet.

Upmāls. Bet tu taču redzi, ka visi taisās iet.

Andrejs (*izaicinoši noprasa*). Kas ies?

Ķezbers. Mēs!

Puiši. Jā, mēs!

Daži kalpi. Jāiet jau nu būs.

Vimba. Še tev nu bij! Tikai laiku par velti nositam. Drīz būs tumšs.

Ķezbers. Iesim!

Vimbienne. Nu, vecais! (*Rauj Vimbu aiz piedurknes.*)

Andrejs. Kas ir par nepļaušanu, atsaucaties!

Neviens neatbild.

Pakalns (*smagi un dobji*). Es!

Upmāls (*nopūšas*). Viens pats. Būs tāpat kā ziemā. Tu tikai sevi, Andrej, pazudināsi. Gan jau kāds radīsies, kas nodos. Būs jābēg tāpat kā Jēkabam. Diez kur tas nabaga zēns? Vai nav jau dievam atdevis savu dvēseli kādā svešā malā.

Kalpi iet pa vārtiem laukā. Upmāls vēlreiz nopūšas un ņem izkapti.

Jēkabs (*pēkšņi turpat aiz sētas krūma izceļas stāvus, kur bij laiciņu noslēpies un klausījies*). Nē, Upmal! Šepat esmu — dzīvs un vesels.

Upmāls (*kāpjās atpakaļ*). Mans dievs! Spoki...

Andrejs. Jēkab! (*Steidzas viņam klāt.*) Bet kur tad Stepis?

Jēkabs (*Andreju noskūpsta*). Būs. (*Sniedz Upmalim roku.*) Še, saspied spokam roku. (*Upmāls sirsnīgi sakrata pasniegto roku. Jēkabs sauc aizejošiem kalpiem.*) Labvakar, biedri! Kur jūs mūkat?

Pakalējie kalpi (*atskatās atpakaļ*). Tu, zili brīnumi! Jēkabs... Arumu Jēkabs!...

Upmāls (*priekā*). Ei, jūs tur, priekšējie! Apturat savus kumeļus!

Kalpi (*nāk atpakaļ un ielenc Jēkabu, cits caur citu*). «Sveiks, Jēkab!» — «Dzīvs vēl gan!» — «Kur tad tu izradies?» — «Kā no zemes izaudzis!»

Jēkabs. Ierados pašā laikā, kā redzu. Gandrīz būtu nosebojis.

Vimba. Ķer nu arī tu izkapti rokā. Būsi no pļaušanas pavisam atradis.

Puiši nāk atpakaļ trokšņodami.

Mārtiņš. Uz biksēm vai krampjus vilkt — kas grib, lai nāk šurp!

Jēkabs. Daži jautrās omās. Skumt, protams, nav par ko. Vai zināt ko, puisi! Noliekat izkaptis un piesēstat. Tāpat arī jūs, vecākie biedri. Man jaunas ziņas priekš jums — pilna tarba.

Kezbers. Bet mums nav laika. Nāc līdzī, pa ceļam izstāstīsi.

Upmāls. Rimsti, Kezber, — nedeg tās riežas. Tik ilgi neredzēts cilvēks...

Vimbienne. Cietuma putns! No krātiņa izbēdzis...

Jēkabs. Ā, labvakar, nāburdz! Vai vēl uz manis dusmojat? Atnācu jūs apsērst.

Vimba. Parunāt jau var ar pazīstamu cilvēku. Gan jau tās riežas...

Pakalns (*visu laiku palicis pagalmā nomaļus, tagad nostājas Jēkaba priekšā*). Tu, Jēkab, ar viņiem nerunā! Ņem savu revolveri un šauj visus nost. Mūs visus pēc kārtas! Visi esam diedelniēki! (*Saķer sev rikli.*) Rauj laukā šo rikli! Tā dzēra kunga šnabi. Asins sulu, kas iz mūsu dzīslām pamazām tiek teicināta...

Jēkabs (*apskauj viņu un mierina*). Rimsti, draugs! Jūs visi drīz būsat labākie brīvības cīnītāji. Tev smaga pārmetumu apziņa nospiež prātu. To atmodas aizrausme spirdzinās. Un cīņas gaita darinās stipru. Un gūtās uzvaras skubinās uz priekšu.

Kārlis. Ko viņi tur bubina?

Miķelis. Sāks vēl bučoties.

Pēters. Tādos kumēdiņos man gan nav patikas noskatīties.

Kezbers. Iesim, puisi! Kas grib, lai paliek. Gan jau šim uradņiks būs uz pēdām. Atnāks un paņems visus. Tad varēs pa cietumiem bučoties.

Vimbienne. Nāc šurp, vecais! Ko tu lieņi tai sērgai klāt? Tev vēl mazi bērņi, par kuriem jāgādā. (*Rauj Vimbu prom.*)

*Ari daži kalpi atraujas no Jēkaba un bikli raugās
uz ceļa, vai tikai kāds nenāk.*

L a k s t ī g a l a. Va' dzi', tiesa gan, Jēkab. Tu labāk noslēpies.

S i e v a. Mūs visus vari nelaimē ieogrūt.

J ē k a b s. Nebīstaties, man neviens neseko.

M ā r t i ņ š. Tauta, es kliegšu! Man tāda dūša kā miets. (*Taisās bļaut.*)

L i e k n a (*aizspiež viņam muti*). Klusu, lops! Nelaimi gribi saķert mājā. (*Dusmās viņu pagrūž gar zemi.*)

P u i š i (*uzmācas Lieknam*). Kā tu drīksti Mār-
tiņu grūstīt! Lupata tāds! (*Čala un grūstišanās.*)

Ķ e z b e r s (*izmantodams sajukumu, ielec puisi
vidū un gumda tos uz plūkšanos*). Gāz viņam! Dod
pa ģēveli!

J ē k a b s (*bargā tērauda balsi*). Mierā! (*Paceļ pa-
vēlošu roku.*) Kas gumdis uz kautiņu, tas baudis re-
volūcijas bargo ieroci! Ķezber, izej no bara.

K ā d s (*iespiedzas*). Viņam rokā revolvers!

*Kņada aprimst — visi nobijušies. Ķezbers velkas
sānis.*

J ē k a b s (*izpleš gaisā tukšu plaukstu*). Nekā man
nav rokā! Bet šī roka ir bargāka par ieroci. Uz vi-
ņas mājiena jūs kā dzelzs stangās ielenks apzinīgi
pilsētas strādnieki.

Z e m g a l s (*kā aicināts izlec no kūlsgala*). Kurš
še jāpaņem? (*Ierauga Ķezberi.*) Tu, nolādētā spiega
dvēsele! (*Grib mesties tam virsū.*)

J ē k a b s (*viņu attura*). Lai paliek, Zemgal!
Sveiks, vecais dumpinieki! (*Sarokojas.*)

Z e m g a l s. Tu, Jēkab? Nu, tas ir vareni! Stepis
jau mežā gaida. Es to spiegu tūlīt nogādāšu prom.
(*Asi iesvelpjas.*) Mani vīri stāv noliktās vietās.

Šloss (*uzaulekšo pagalmā*). Kas vajadzīgs?
(*Zemgalim.*) Ko pavēli?

Jēkabs. Nolaid savu izvilkto zobenu, jaunais brīvības cīnītāj! (*Sniedz Šlosam roku.*) Tu izskaties kā bruņinieks zirga mugurā. (*Kalpiem.*) Biedri, kopējā darba un ciešanu brāļi! Nenācu šurp, lai jūs biedētu. Nācu, lai jūs pie apziņas vestu, uz cīņu modinātu. Bet jūs ālējaties un ļaujaties šim (*rāda uz Ķezberi*) sevi kurstīt uz apkaunojošu plūkšanos...

Smiļģis. Tiesa! Kauns jums, puisi! No kunga pāris šnabeļiem pavedināti, par saviem pēdējiem grašiem piedzeraties un gribat kauties.

Andrejs. Kungs vēlas, lai mēs dzērumā izkautos un sanīstos. Lai mūsu starpā nebūtu vienprātība, bet naid.

Pakalns. Vienprātība mūsu starpā kungam kā varžacs duras kājā.

Zemgals (*pušiem*). Sakāt — kur jūs to šnabi dabūjāt? Uz monopola bodi taču nebijāt — tā par tālu.

Liekna. Sakāt vaļsirdīgi — kas jums šnabi piegādāja — Preitaks vai «mamzele»?

Kārlis (*nokaunējies*). Preitaks. Pēc tam kad viņi tās uzkodas izdalīja, Preitaks pameta Mārtiņam ar aci un aizveda mūs uz klētnieka istabu. «Jums taču talciniekus vajadzēs uzcieņāt,» viņš teica...

Pakalns. Par velti deva?

Pēters. Nē, samaksājām. Kam nebija naudas, tiem solījās uzgaidīt.

Jēkabs. Par saviem grašiem pārkat sev ķēdes... Nekas! Tagad iesim uz sapulci un nolemsim, kā šo kaunu nomazgāt. Kā piedzīt no kunga ne tikai šo naudu, bet pilnu jūsu darba algu. Izstrādāsim prasības, kuras rītu tam celsim priekšā. Ja kungs tās nepieņems, labi — jūs dabūsat, kā nākas, atpūsties, kamēr viņš apdomāsies un piekāpsies. Un varat būt

pārlicināti, ka viņš piekāpsies, jo tagad pats darba laiks. Rudziem viņš neļaus izbirt uz lauka.

Zemgals. Streiks! Lai dzīvo streiks!

Jēkabs. Ļoti daudzās muižās kalpi streiko. Citur jau baroni prom aizlaidušies! Kalpi paņēmuši muižas saimniecību savās rokās...

Andrejs. Bet Jēkab! Še mēs nedrīkstam sapulci noturēt. Iesim norādītā vietā.

Jēkabs. Pareizi, brāl! Iesim — man vēl daudz kas jums sakāms.

Balsis. Uz kurieni tad? Uz kurieni?

Jēkabs. Zemgals ar Andreju jums to norādīs.

Zemgals. Biedri, nodalāties divās daļās. Vieni ies pa lielceļu dziedādami, lai kungi domā, ka ejam riežot. Otri šepat taisni pa laukiem un ganībām. Iesim uz Dzirulu priedienu.

Šloss. Ceļš ir tīrs. Var mierīgi iet.

Zemgals. Tu, Šlos, jāj pa priekšu un izlūko. Ja pamani ko aizdomīgu, griezies atpakaļ un paziņo, lai nepamanīti varam novērsties sāņus... Nu, sievas, uzpurināties! Nebūs mugura jāloka un rokas rugājiem jābada.

Šloss aizjāj.

Arumiene (*parādās durvis, ierauga Jēkabu un priecīga metas to apskaut*). Dēliņ manu! Dzīvs... Tu atnāci!...

Jēkabs (*atbild mātes skāvienam*). Atnācu nest jums atmodas vēsti. Neraudi, māmuliņ! Nāc mums līdzi.

Arumiene. Tu aizej? Jau tik ātri?

Jēkabs. Nē, mēs visi ejam uz sapulci. Tu taču nāksi līdzi?

Arumiene. Visur! Visur tev līdzi. No tevis vairs vaļā nelaidīšos...

Jēkabs. Kur tēvs? Aicināsim arī viņu līdzi.

Zemgals. Vai tev prāts! Veco neaiztīc.

Arumiene. Tēvs istabā lasa bībeli... (*Raugās asarotu, prieka apstarotu seju uz Jēkabu.*) Ļauj man tevi jel apskatīt... noskūpstīt. (*Skūpstā viņu.*)

Zemgals. Jēkab, jāiet... Aidā, tauta! Kas nāks pa manu ceļu, nošķīraties nost... Bet kur tas spiegs, kur Ķezbers?

Vairāki. Ķezbers?... Jā, kur tad šis aizšmauca?... Nupat kā šē bij...

Zemgals. Nu, rauj viņu velns! Gan dabūšu... Andrej, tu pa lielceļu. Esi vadītājs. Jēkabs ar māti nāks man līdzī pa ganību ceļu.

Lakstīgala. Bet kas tad nu būs ar tām lozēm? Visa tā lozēšana — ne suņam, ne radam.

Pakalns. Tās lozes rītu piespraudīsim Preitakam pie pieres!

Jēkabs. Aizmirstat pagātņi, dzīvosim tagadnē un cīnīsimies par nākotņi!

Jēkabs ņem māti zem rokas un iet gar kūstgalu.

Viņam seko bars kalpu un sievu. Zemgals rīko un dala gājējus, pa kuru ceļu katram iet.

Andrejs. Nu, meitas un puīši! Uzdiedāsim tautas dziesmas. Atpakaļ nāksim ar revolucionāru maršu.

Visi aiziet pa ceļu dziedādami «Kas tie tādi, kas dziedāja». Pēc brīža otrā pusē atskan puīšu balsis: «Melnā čūska miltus mala.» Dziesmas pamazām aplūst, gājējiem attālinoties. Pagalmā uz brīdi tukšums un klusums.

Arums (*iznāk, bībele rokā*). Iekšā jau tumšs, bet lasīt vēl gribas. Visu nedēļu neesmu tā kunga vārdu rokā ņēmis. (*Nosēstas uz trepēm un lasa bībeli. Tomēr var redzēt, ka nemiers viņu moca. Viņš nolaiž bībeli klēpī un pūlas sevi savaldīt.*) Uzmācīgās domas! Ko jūs nedodat man miera... Kungs, stiprini mani pret šo kārdinātāja balsi! (*Ņem atkal*

bībeli un pūlas lasīt.) Nevaru saredzēt. Tumsa nāk ar steigu virsū. Un līdz ar viņu pieaug mans nemiers, manas mokas... (*Sauc, pret durvīm pagriezies.*) Trīne, nāc parādi man uguni! (*Neviens neatbild.*) Māja kā izmirusi — viss klusu, aprimis. Mūsētā nu nolaidies tas dieva miers... (*Pēkšņi no muižas puses atskan jautra mūzika. Arums sadrebas, tad iedegas dusmās.*) Nolādētie! Jūs dzerat, līksmojat un traucējat dieva mieru, bet vergus dzenat riežas plaut!

Vectēvs (*parādās durvis ar degošu skalu rokās; gaviļējošā balsī*). Viņi nepļauj riežas! Viņi — aizgāja!

Arums (*izbrīnā uzlūko veci*). Kas tev noticis? Ko tu runā... ko trīci?

Vectēvs. Trīcu tāpēc, ka nespēju viņiem līdzī tikt.

Arums. Kā staro tavas acis! Kas pārņēmis tavu dvēseli?

Vectēvs. Prieks, nevaldāms prieks! Kā toreiz, kad poļos slīperus cirtām un kopā ar viņiem dumpi taisījām. Vai tu atmini?

Arums (*raustās uzbudinājumā*). Atminu... atminu... bet kur tie laiki... Kāpēc tu man to atgādini?... Kas tevi pārņēmis?

Vectēvs. Tu vari to vēl prasīt? Vai nejūti, vai tev sirdī nezvana: mūsu atpestīšana!

Arums (*savaldās, stingri*). Viņa nāks no tā kunga!...

Vectēvs. Viņa nāk! Akls un kurls ir tas, kas to tagad nemana. Kā vari tu šē kvērnēt, kad viņas balss aicina?

Arums (*ievaidas*). Ai, vecais! Ko tu sēj nemieru manās krūtīs... (*Pārspēj savas jūtas, nopūšas.*) Vēl ilgi mums jāvārgst, uz viņu cerējot. Jo mūsu prāti ir pilni grēku tumsības. Tu esi pārņemts no tā ļaunā viltus čukstieniem...

Vectēvs. Nē, no tās jaunās priecas mācības, kas pašlaik atskan Dzirulu priedienā!

Arums. Ko tu muldi! Kas par priecas mācību... priedienā?

Vectēvs. Tā ir skanīgāka par Zālamana augsto dziesmu un patiesāka par visiem praviešiem! (*Izvelk iz azotes proklamāciju.*) Liec nost to biezo grāmatu — tā ir pārklāta ar putekļiem — un lasi šo jauno evaņģēliju. Vecajā grāmatā viss ir kā miglājā tīstīts — tur runā līdzībās. Bet še skan dzīvs vārds un svēta patiesība!

Arums. Beidz! Beidz grēkot pret tā kunga svēto vārdu! Tev sirmi mati un nāve stāv durvju priekšā... Šī miļā, vecā grāmata! Tikai viņa sludina mums palīgu un pestīšanu. Paklausies, ko pravietis Mikus saka. (*Tura atvērtu biblii pie skala gaismas un lasa.*) «Klausait jel, jūs Jēkaba virsnieki un Izraēļa nama valdnieki: vai jums neklājas to tiesu un taisnību zināt? Jūs ienīstat to labu un mīlējat to ļaunu. Jūs viņiem noplēšat ādu un to gaļu no viņu kauliem. Tiešām, jūs esat tie, kas manu ļaužu gaļu ēd un viņiem ādu nodīrā un viņu kaulus satriec un pa gabalam saliek it kā podā un kā gaļu katlā!»

Vectēvs. Kaulus satriec un gaļu ēd — jā, tas taisnība. Bet, pirms viņi pie tās gaļas ķeras, tie moca un sviedrē ļaudis kā lietuvēns. Tie zīž viņu asinis kā dēles! Kā tuklas, asinskāras dēles — tā še taisni teikts. (*Bāž Aruma acu priekšā proklamāciju.*) Izlasi nu šo dievvārdu. Še vēl skaidrāk kā bibliē ir aprakstītas kungu mums uzliktās mocības.

Arums (*atgrūž proklamāciju*). Nē! Manas lūpas sastingst, manas rokas neklausa to ņemt!

Vectēvs. Vimbu Jancelis man viņu izlasīja. To vajaga baznīcās no kanceles nolasīt un visiem ļaudīm iemācīties no galvas. Katrs vārds tur svēta patiesība.

Arums. Grēks tev tā runāt!

Vectēvs. Grēks? Kas tad ir grēks pret netaisnību? Tā dzemdē grēku un visu ļaunu! Netaisnība ir grēka māte. Ļaudis daudzreiz grēko, kad tiek uz to no netaisnības spiesti. Kā šovakar pat tas būtu noticis, ja kalpi būtu aizgājuši riežās.

Arums. Vai tad viņi to nedarīja? Bet kur tad viņi aizgāja?

Vectēvs. Uz dieva namu — atjaunoto dieva namu — to praviešu mācības piepildīt... Kā vari tu atturēties — tu, kas vienmēr esi alcis un slāpis pēc patiesības? Tev tur vajadzēja būt pirmajam. Uzklausīt un pārbaudīt to mācību savā dievbijīgā prātā. Un tad, kad būsi pārliecinājies, tad nolādi vai eji pats priekšgalā!

Arums (*smagi un sāpīgi*). O, deg! Deg mana dvēsele!... Klausies, vecais! Tāds pārmetums man sen jau kremt krūtīs. Kad sēdēju cietumā, nakts kļusumā man arvienu uzmācās šaubas: vai tikai es toreiz ziemā nebiju netaisns pret Jēkabu? Vai tomēr viņam nav taisnība?... Tad es kritu ceļos un lūdzu to visaugstāko. Stiprināju sevi un pārspēju šīs šaubas. Bet nu... (*gandrīz kliegdams*) man vairs arī dieva lūgšana nepalīdz! Man ausīs kā zvanīt zvana: «Tu aļojies — Jēkabam taisnība!» Manas lūpas pauž dieva vārdu, bet prāts nesas kaut kur prom tālumā... pie Jēkaba... pie viņiem... pie tiem, kas tic savai lietai un par viņu cīnās, ko vajā... (*Raud.*) Kad ņemu rokā bībeli un lasu, man acu priekšā stājas Kristus, tā pestītāja tēls... un viņam blakus, pie otra mocekļu staba, — Jēkabs. Ne taisni Jēkaba sejā, bet viens no viņiem... tiem jaunajiem. Un ausīs skan Jēkaba vārdi: «Tēv! Mūsu cīņa ir taisna un svēta!...» Es cenšos šo parādību izkliegt... cenšos apklusēt šīs skaņas manās ausīs. Es lūdzu dievu skaļāk un sirsnīgāk, bet manu lūpu skaņas pazūd,

un es viņas nedzirdu... Naktīs, kad visi guļat, kad no darba esmu tā noguris, ka knapi varu kustēt, — man atkal šīs domas uzmācas un neļauj miera. «Tā ir kārdinātāja balss» — tā es sevi raugu apmierināt. Bet šis kārdinātājs paliek arvienu stiprāks un stiprāks! Tas draud mani uzvarēt!... Un tagad tu nostājies tā kārdinātāja vietā un mani moci...

V e c t ē v s. Ne mocu, bet modinu! Esmu vārgs drebeklis — bet šī jaunā taisnība mani spēcina. Tā liek man tev sacīt: «Ej, Ādam! Paklausī šij sirdsbalsij, kas tev ausīs zvana. Tā tevi vadīs pa tā kunga apskaidrotiem ceļiem pie mūsu pestīšanas!»

A r u m s (*vēl cīnās sevī*). Es gribu būt savam kungam līdz galam uzticīgs un pārvarēt šo kārdinātāju. Bet... man trūkst spēka. (*Nokrīt ceļos, paceļ rokas pret debesīm.*) Kungs, es ticu... ak, palīdzi manai neticībai! Tu redzi manu maldību... apžēlojies par mani! (*Uzceļas un satver bibli.*) Es iešu... ar šo grāmatu rokā... un viņiem rādīšu... un klausīšos, kas viņiem sakāms. (*Sper dažus soļus uz vārtu pusi. Atkal no muižas atskan mūzika, čala un smiekl.* *Arums iekaucas kā zvērs.*) Velni, jūs! Manas asinis vārās! Nav vairs ilgāk paciešams: uz dumpi, uz sacelšanos pret viņiem! Uz nemieru un iznīcināšanu! Uz netaisno izdeldēšanu no zemes virusus! Lai līst tā kunga dusmu un atriebības sērs pār viņu galvām! Lai dūmi paceļas no viņu pilīm, no tām grēku kāpelēm!... (*Muižā dzirdami «urā!» saucieni. Arums salsienas taisns un bargs: vienā rokā tura bibli, otru paceļ pravietiskā žestā uz muižas pusi.*) «Klausait šo vārdu, jūs treknās govīs uz Samārijas kalna! Kas tos mazos nospiež un nabagos satriec: tas kungs ir zvērējis pie savas svētības jums atriebt! Nāk diena pār jums, kur jūs tapsat aizvilkti ar kāsišiem un jūsu beidzami ar zivju makšķeriem!» (*Stingriem soļiem aiziet pa ceļu uz mežu, bibli padusē paspiedis.*)

TREŠAIS CĒLIENS

Muižas pagalms, plašs un skaists. Dibinā pils — vecmodīga, drūma akmeņš ēka ar velvētiem logiem. Ēkas vidū lielas parādes lievenes ar marmora kolonnām. Lievenes augstākas par pils apakšējo stāvu, kura zemie lodziņi atgādina, ka iekšpusē ir pagraba telpas. Lieveņu abos sānos durvis uz pils pagrabstāvu, augšā — smagas ozola parādes durvis. Pils siena apaudzēta zaļiem vīnstīdžu staipekņiem. Pagalmu abās pusēs noslēdz bieži kopā sadēstītu eglīšu valnis, kurām galotnes apcirptas cilvēka augstumā tik līdzīgi, ka izskatās it kā zaļš beņķis. Eglīšu valnī pie pils sienas abās pusēs dzelzs vārtiņi un priekšējā plānā lieli vārti, no kuriem puslokavidīgi pa pagalmu uz lievenēm iet plats, rūpīgi nograntēts ceļš. Aiz eglīšu valņa abās pusēs pabeļas lieli parka koki. Ceļa malā nostādīti divi parka lēnkresli. Pagalms apaudzis ar mauru, kas īsi apcirpts kā līdzens zaļš tepīķis. Laukuma vidū stabs ar stikla bumbu, kurā apkārtne atspoguļojas krāšņā attēlā. Ap stabu riņķī paaugstināti — ieslīpa puķu dobe ar glīti iedēstītiem puķu ornamentiem: pašā augšā no brūnām gaiļsekstītēm izaudzēts baronokrātijas zīmogs — kronis ar septiņām zilo neaizmirstelišu punktiem; zem kroņa no uzkrītoši skaistām, visdažādāka raibuma puķītēm sastādīts liels uzraksts «*Baron Friedrich von Broedrich*»; vēl zemāk no sarkanām puķēm salikts gada datis «1905»; apakšā no dzelteniem ziedīņiem izvīts «*Gott mit Uns*».

*Darbība norisinās tūlit otrā ritā. Rāms, skaists
vasaras svētdienas rīts. Patlaban sīkst rīta blāzmā.
Labajā pusē cauri parka kokiem redzams, kā
dziestošo ritblāzmu pārspēj aizsarkusē debespuse,
saules lēktu vēstīdama.*

*Skatuve tukša. Tikai kaut kur attālāk, pa kreisi,
paretam dzirdas naktssarga klabeklis. Naktssargs
tuvojas — klabekļa skaņas atskan arvien tuvāk.*

Vecais Krišs (*uznāk pa ceļu no kreisās puses klabekli rokā, iet lēni, zem sevis kaut ko nurdēdams un plecus raustīdams*). Tiesi nu gudrs. Visur klusu kā izmiris. Nekur nedzirdas ne plāvēju dziesmas, ne izkapšu striķēšana. Aizeju līdz Dzegužu kalnam — kur vien raugies: ne čiku, ne grabu. Bet šonakt taču riežu nakts. Ļaudis, kā redzams, guļ. Kā tad šie domā dienā vien paveikt? (*Apstājas pie sola.*) Drusku

jāpiesnauž. Kas tad es esmu par suni: citi guļ, man jāvazājas kā tēvu vai māti nositušam. (*Nosēstas uz sola un sāk snaust.*)

Palievena durvis tiek klusi atbīdītas vaļā. Pa viņām barona klātgulētāja, tā sauktā «mamzele», uzmanīgi izbīda laukā Kasparu. Tas sasarcis un apjucis: gan kaunīgi raugās zemē, gan met biklus skatienus apkārt — vai tikai kāds neredz. «Mamzele» — skaista, pilnīga brunete kuplām krūtīm un kairi valgantiem skatieniem, gērbusies vieglā naktskreklā, kas uz krūtīm palicis vaļā. Basās kājās dzeltenas zandales.

«Mamzele» (*pievelk sev klāt apmulسوšo Kasparu*). Adjē, mans puisīt, adjē! Atnāc atkal nākošā svētnaktī. Kungs nebūs mājā. Tad varēsīm netraucēti padzīvoties... Nu, neesi mūžam tāds lempīgs! Apskauj mani un noskūpstī, kā nākas. Cik tu prasts kavaliers. Nevaru tevi iemācīt amizēties.

Kaspars. Man bail, ka kāds neierauga.

«Mamzele». No kā tad tev baidities? Man gan. Dabūs kungs zināt, tad manai vieglajai dzīvei beigas. Bet nav jau tik traki. Neviens to nezin... Tu man patīci. Tev tik karstas krūtis un maiga āda. Kungam — brr, riebums! — āda kā bruņurupucim: sačervelējusies, kraupaina un dzeltena. Deguns liels un sarkans — kā gurķis. Bet tev tādas zilas acis kā rudzpuķītes. Un lūpas pilnas un sārtas. Tikai neturi vienmēr muti vaļā un siekalas noslauki. Slapjš kā maza teliņš. (*Kaislīgi apskauj Kasparu.*) Nu, saspied taču mani! Saspied tā, lai krūtis nobrikst!

Kaspars (*neveikli liek rokas ap «mamzeles» stāvu*). Laukā man kauns. (*Krišs uz beņķa sakustas un iekāsējas. Kaspars nobijies atlec no «mamzeles».*) Kāds kāsē!

«Mamzele» (*arī bikli paraugās apkārt, bet ierauga Krišu*). Tas nekas — vecais naktssargs. Viņš

ir pakurls un tagad aizmidzis. (*Tiksmīgi iesmejas.*)
Neesi taču pavisam zaķpastala! Mans naktsbruņiniek, skūpsti, kā pienākas, savu dāmu!

Kaspars (*lempīgi stiepj lūpas*). Jūs... tik mīksta...

«Mamzele» (*tās kāri uztverdama*). Un tu — laikam ciets? Kā pūpēdis!

Kaspars. Tā nesaucat. Tā mani puisi saukā.

«Mamzele». Un pelnījis esi! Tad mācīsies meitas mīlēt.

Aiz labā stūra vārtiņiem parādās Kezbers, ierauga apskāvušos un atraujas alpakaļ.

Kaspars. Meitas — jā, bet «mamzeles»...

«Mamzele». Nemuldi niekus! Tev jāmacās būt galantam un iznesīgam. Kas tu par mīļāko — kā lācēns. (*Kezbers ar nodomu un zīmīgi iekāsējas, lai grieztu uz sevis uzmanību. «Mamzele» ierauga Kezberu un atgrūž no sevis Kasparu.*) Dumjš un rupjš. Vāķies prom — tur nāk tavš tēvs! (*Tad intīmi.*) Nākošu svētnakti!

Kaspars (*kaunīgi nolaistām acīm iet uz vārtiņiem, aiz kuriem stāv tēvs*).

Kezbers (*atrauj vārtiņus vaļā un godbijīgi norauj cepuri*). Labrīt, lielmāt!

«Mamzele». Labrīt, Kezber! Tu nu gan par augstu ķer — lielmāte jau vēl neesmu.

Kezbers (*dusmīgi māj ar galvu Kasparam, kurš kā ierakts stāv viņa priekšā*). Tu — prom! Vai tā tu man plāvi riežu? («Mamzelei» sirupoti.) Turpat jau vien ir, turpat vien ir! (*Kaspars nozūd aiz eglītēm. Kezbers glaimoti tuvojas «mamzelei».*)

«Mamzele». Kur tu tik agri?

Kezbers (*viltīgi apskatās apkārt, tad klusi un zīmīgi*). Man ir kas svarīgs sakāms... pašam lielkungam. Ļoti svarīgs un steidzams. Vai pie viņa var?

«Mamzēle». Vai tev prāts! Nesen kā iemīga. Neviens nedrīkst tagad viņu traucēt — pat es nē.

Ķezbers (*mīņājas*). Nu ko tad? ... Bet man vajaga lielkungu redzēt un izstāstīt.

«Mamzēle». Ko tu lielkungam gribi teikt, to droši vari man uzticēt. Mums nav nekādu noslēpumu. To tev, Ķezber, sen jau vajadzētu zināt.

Ķezbers (*vilcinādamies*). Jā, bet... diez vai tur kas iznāks? ... Vai man kas par to būs?

«Mamzēle». Būs — iznāks... Nu, ja tu labi nezini, neesi pārliccināts, tad tenkas nekul. Man nav nekāda patika ar tevi šē laukā un tādā kostīmā tērzēt. (*Apcērtas apkārt un grib iet iekšā.*)

Ķezbers. No dieva puses, lielmāt! ... Kas attiecas uz to — tā lieta ir nogruntēta kā miets. Pats ar savām acīm redzēju, ar savām ausīm klausījos. Un tā ir viena šausmīgi svarīga un vērtīga lieta! ... (*Ielaiž viltīgu smaidu sejā.*) Bet vai man par to kas iznāks? Nu, par to pateikšanu?

«Mamzēle». Cūku maisā neviens nepērk. Tu iepriekš gribi saņemt kukuli, pirms kā esi miltus samalis. Vai tu ar kādu žīdu diņģējies? Neaizmirsti, ka tev darīšana ar...

Ķezbers (*iekrīt*). Ar lielmāti! Piedodat, cienīgā! Par jūsu labo sirdi un devīgo roku neviens nedrīkst šaubīties. Bet man tikai tā iešaujas prātā: nu, kas tev, veco Ķezber, par to atlēksies — vai nu kāds pūriņš labības, vai siventīņš no muižas kūts, vai...

«Mamzēle» (*pārtrauc*). Vai pēriens par mutes palaišanu! Tu gribi no manis ko izspiest par to, ka es ar to tavu lempi... Lielkungam gribi iet sūdzēt. Kaunies! Viņš tevi pa durvīm iztrieks laukā!

Ķezbers. Ak, vai nu prāts! Kas tādas lietas... Man jau par to puiku liels gods. Tas ir — ka jūs tā... ka jūs tā kā viņu bišķiņ ieredzat... Bet šī ir pavisam cita — traka un nedzirdēta lieta. (*Pieiet*

tu vāki, klusi un zīmīgi.) Kalpi streiko, riežas ne-
pļauj — dumpojas.

«Mamzēle». Ko? Ko tu saki — streiko?... Kas
par tenkām!

Ķezbers. Lai mani pērkons nosper! Lai man roka
nokalst, ja meloju! Sapulce pagājušo nakti Dzirulu
priedienā. Pats biju klāt. Aiz krūmiem noslēpies, visu
redzēju, visu noklausījos. Arumu Jēkabs un vēl citi
pilsētnieki. Viens liels runātājs...

«Mamzēle». Tas taču par traku! Vakar vēl visi
dzēra mūsu šnabi un alu, sauca lielkungam laimes.
Freitāgs aizgāja riežas lozēt...

Ķezbers. Lozēt jau nu izlozēja gan. Bet pēc
tam — kur gadījies, kur ne — Jēkabs klāt un ap-
griez šiem prātus apkārt kā oderētu cimdu!

«Mamzēle». Nu kāpēc tad tu tūlīt neziņoji? Ko
tūlājies? Vajadzēja izsaukt uradņiku, lai ņem šos
cieti un ietupina!

Ķezbers. Jā, es jau naktī atskrēju uz muižu, iz-
dauzījos gar durvīm, bet netiku iekšā. Tad skrēju
atpakaļ uz priedienu, lai dzirdētu un redzētu, kas tur
notiek. Izvēlēja diputāciju, kas šorīt nāks uz muižu
ar prasībām: kalpiem lielāku algu, klausu darbu at-
celšanu, sievu dienu striķēšanu un vasarā strādāt
tikai desmit stundas dienā...

«Mamzēle». Un lielkungs lai bučo šiem roku, un
šie brauks kunga karietē, un sievām baltus cimdus un
saulessargus...

Ķezbers. Nē, to nu gan ne... Saimnieki arī kā-
jās: rentes mājām atlaist pusi no nomas, gruntnie-
kiem atcelt šķūtis, ceļu labošanas klausas un ban-
kām nemaksāt pracentes! Tās lai kungs pats maksā-
jot. Pats no bankām esot naudu izņēmis, lai tik
maksājot ragā!

«Mamzēle». Tfi, jānosplaujas! Prātu viņi zaudē-
juši. Gan cietumā atjēgsies. Gan kančuka pārmā-

cīs... Dragūnus! Izsaukt dragūnus!... Nāc iekšā, aprunāsimies. (*Ierauj Ķezberi sev līdzī muižā.*)

Saule lec, parka kokus ar gaismu apliedama. Viņas stari laužas cauri kokiem un mirdzošām švītrām gulstas uz laukuma. Krāšņa rīta atmoda.

Pa ceļu no kreisās puses nāk Arums un Jēkabs, tēvu saudzīgi zem rokas paņēmis. Zem otras rokas padusē Arumam bībele. Viņš ir pacīlātā garastāvoklī.

Arums. Kā zvīņas man no acīm nokrita. Viss tagad liekas citādā gaismā: jauks, krāšņs, svētsvinīgs. Mana dvēsele mulst aiz prieka. Vai tu redzi, cik skaisti šorīt lec saule? Kā koki pārņemti no viņas glāstiem. Un zālītē rasa mirdz kā prieka asaras...

Jēkabs. Apsēsties, tēv. Tu esi ļoti noguris. Visu nakti kājās un vienā uzbudinājumā. Tev basas kājas — rasa salta.

Arums. Nē, dēls. Cik spirts un laimīgs jūtos! Jūs, jaunie, atvērāt man šo spirtuma avotu. Visu mūžu es alku pēc viņa...

Jēkabs (*nosēdina tēvu uz sola, blakus Krišam*). Redzi, vecais Krišs arī šē snauž. Atpūties. Steigšos atpakaļ pie biedriem. Drīz būsīm klāt.

Arums (*saķer Jēkaba roku, sirsnīgi*). Neej prom, neatstāj mani. No tevis es gūstu šo sajūtu un trīcu priekā un laimē. Tu esi man... tik tuvs, tik dārgs! (*Apskauj Jēkaba kaklu.*) Dēls, vai tu vari man piedot?... Tik briesmīgi toreiz pret tevi noziedzos...

Jēkabs (*sirsnīgi tēvu noskūpsta*). Nerunā par to, tēv! Es tevi saprotu: ne tu biji vainīgs — tā tava dzelzs pārlicība. Ne katram cilvēkam tāda ir. Turies pie viņas. Tagad tā tikuse pareizās sliedēs.

Arums. Es ienīstu cilvēkus, kuri ir viegli kā uz ceļa putekļi: nāk vējš un aizpūš viņus prom kurp gribēdams. Bet akmeņi paliek. Viņus dauza un berž

smagi riteņi, bet viņi paliek, kur bijuši. Kamēr tos sadragā pārāk liels smagums.

Jēkabs. Vai arī otrādi: kamēr viņi sadragā pašus spiedējus. Tāds nelokāms akmens esi tu... Bet nu man jāiet. Stepim tūlīt jābrauc prom uz citu sapulci, un man viņam jānodod svarīgi sakari.

Arums. Tad steidzies. Tu manu sirdi apmierināji. Es palikšu šepat un jūs gaidīšu atpakaļ. (*Jēkabs aiziet. Arums brītiņu klusē, t. i., viņš nerunā balsī, bet toties runā viņa izturēšanās. Pieceļas stāvus un jūsmīgi raugās uz spožo debespusi.*) Kur bij mans prāts agrāk? Kā pa tumsu grābstījos un savā neziņā nolādēju zemi un cilvēkus... Saulīte mīļā! Tu spīdi mums, darba ļautiņiem, ne sliņķiem, kas vēl valstās pa gultu. Koki — jūs augat mums par prieku. Pasaule — visa plašā zeme — tu esi mūsu! (*Neviļus ierauga pili.*) O, šis lapseņu pūznis! Netiklības midzenis! Stāv kā izsmiekls dieva un ļaužu acīs...

Krišs (*no Aruma runas atmostas, nobijies*). Ādam, ko tu bļauties? Muižas rundālī nevar klaiņgāt — un vēl tik agrā rīta laikā. Uzmodināsi lielkungu.

Arums. Kriš, met pie malas tās muļķības! Cilvēks ir brīvs. Arī daba brīva. Vergu un kungu vairs nav. Nav muižas rundāļa. Tas dieva radīts un no mums kopts dabas klēpis. Še vai arī kur citur, kur vien mums patīk, mēs varam izsacīt savu prieku, ko sajūtam. Lai piepes guļ — ne viņām mūs nomākt.

Krišs. Piepes ir labas, kad viņas salpeterī izmērcē. Tad iznāk švammis priekš šķiltavām. Bet muižplacī gan nevar rikloties. Ko tu aurē kā negudrs?

Arums. Piepes ir dažādas. Tās pie celmiem un sapuvušiem kokiem — lai viņas aug. Bet tās, kas uzmetušās uz cilvēku dzīvās miesas, tās mēs ne tikai salpeterī, bet uguns vērsme šķīstīsim!

Krišs. Tu klaigā kā baznīckungs uz kanceles... Nu, nav jau vairs mana daļa: saule uzlēkuse — naktssarga dienests beidzies. Lai nāk vagars tevi no šejienes projām triekt.

Arums. Kriš, uzklausi mani: ne vagars mani, bet mēs dzīsim prom visus šos kungus un lielkungus, muižkungus un mežkungus, vagarus un «mamzeles», tranus un maukas!

Barons (*samiegojies un nikns, atver logu; redzams pusmūža nejauks vīrelis ar lielu, sarkanu degunu, iesirmiēm bakeniēm un izdzīvotu seju; kā no gultas izlēcis — vienā naktskreklā; runā nepareizā, sakropļotā latviešu valodā*). Hei, tu, lop! Ko tu blāu iekš man dārz? Unsvat, vākes lauk! Es likš tev ņemt iekš festung!

Krišs (*bailēs satupstas un slēpjas aiz sola*). Bēgsim, Ādam! Tu savu nelaimi saklaigāji. Bēgsim!

Arums (*Krišam, bet runā ļoti skaļi*). Paskaties uz to piepi! Kā viņa savā izvirtībā izkurtējusi! Veca, satrenējuse čūska, kas dzelt vairs nespēj, bet spļauj savu nāvīgo sulu uz visu apkārtni...

Barons (*dusmās tricēdams*). Her-raus! Tu, cūk, es tev doš pa aus! Tītar tēven, vai tu nepazīst sav lēlkungs?

Arums (*bārgi, dūri pret pili kratīdams*). Tu, odžu dzimums! Riebīgais rāpuli, no sātana pasaulē laists! Mēs tevi iznīcināsim ar visu tavu mājokli, kas no mūsu rokām celts un ar mūsu sviedriem spodrināts! (*Barons pazūd no loga.*)

Krišs. Nāc prom, Ādam, kamēr vēl laiks!

Arums. Rimsti, šaubīgais! Mūsu atmaksas stunda ir tuvu klāt nākuse. Piepildās tie svētie raksti. Mēs izdeldēsim šo netikļu namu, ka ne akmens uz akmeņa nepaliks! Mēs atlieksim taisnas savas darba muguras — un viņi novelsies elles dibenā! Tik tie-

šām, kā tas kungs ir sacījis, šie treknie Samārijas lopi dzīro uz savu pēdējo galu!

Barons (izskrien pa parādes durvīm, apakšveļā, uzmetis tikai stripainu ķiteli un kājās uzrāvis ritu tupeles; seja viņam dusmās raustās, mute pāršķiebta, smagi elpo; labo roku tura aiz muguras un nervozi viņā žņaudz medibu pātagu. Krišs mūk). Hei, tu, bauer! Halt! Pagaid sav baron! (Krišs tomēr aizbēg.)

Arums. Panāc šurp, panāc!

Barons (savico pātagu gaisā un grib sist Arumam). Met uz cel un lūdz man. Es tav grib uzskaitēt! (Cērt ar pātagu.)

Arums (paraujas sāņus, cirtiens netrāpa; tad veikli pielec baronam klāt un sagrābj viņa roku). Laid vaļā to pletni!

Barons (nobālst). Ā, gevalt! Slep kav, razbainēk!...

Arums (stingri tura barona roku). Nobijies? Ar to kančuku rokā tu esi varonis. Bet kā nu būs, ja es paņemšu to pletni un tev uzskaitīšu? Diezgan ilgi viņa pa mūsu mugurām dancojuse.

Barons (veltīgi mēģinādams atsvabināties). Laid tokš! Tu grib iekš cuktūs vis mūž tupet?

*Pa labi aiz skatuves dzirdama jātnieka tuvošanās:
kāds iejāj parkā, aptura zirgu un smagi nolēc zemē.
Arī kreisajā pusē, attālāk, dzirdamas vairāku cilvēku balsis.*

Arums. Nu tu esi ar mani vaigu vaigā. Saki man — vai tu maz spēj apdomāt, cik daudz grēku un netaisnību savā mūžā esi nodarījis? (Barons nikni raustās, cenzdamies atsvabināties, bet Arums sagrābj ar otru roku viņa ķiteļa stūrus uz krūtīm un spēcīgi to sapurina.) Mierā, nestiriniēs! Vaļā netiksi. (Izņem iz barona rokas pletni.) Es tev nesitīšu, nebaidies. Atbildi uz manu jautājumu. Gribu no tevis paša dzirdēt, pirms tautas taisnā tiesa tevi nosodīs.

(Aizmet pletni projām.) Atbildi man ne kā soģim, bet cilvēkam...

Uradņiks *(uznāk no labās puses)*. Stāvi!... Kas tur notiek — uzbrukums?

Barons. Tas buntavnēk grib man nožņaugt!

Arums *(palaiž baronu vaļā)*. Nav tiesa!...

Uradņiks. Rokas gaisā! Ne no vietas!

Arums. Man rokās nekā nav. Viņš man uzbruka ar pletni...

Barons. Sit viņ! Sit nost to lop!

Uradņiks atvēžas, lai sistu Arumam, bet tas pirmais pagūst iesist uradņikam ar izstieptu roku taisni krūtīs — un tik spēcīgi, ka uradņiks atsprāgst dažus soģus atpakaļ.

Arums. Nav vairs ziema. Tad tu mani aizvedi, bet tagad nu tevi...

Uradņiks *(palecas vēl vairāk atpakaļ un izrauj revolveri)*. Es tevi kā suni nošaušu! *(Paceļ revolveri, bet viņu no muguras sagrābj pašlaik piesteigušies Zemgals un Andrejs.)*

Zemgals *(notriec uradņiku gar zemi)*. Milna! Rokā ieskrēji — dzīvs vairs vaļā netiksi! *(Ierauga baronu dziedam prom.)* Ķerat to diedeli! *(Pamet uradņiku un dodas baronam pakaļ. Tas tomēr pagūst iesprukt pili un aizraut durvis cieti.)* Sasodīts piķis! *(Laužas gar durvīm.)*

Andrejs *(nospiež pie zemes uradņiku, kurš rāpjas augšā)*. Nemēģini celties! Ieročus šurp!

Pakalns *(ieskrien un smagi nolaižas ar celi uz uradņika krūtīm)*. Atdod to cenksli! Un tāpat to sprādzeni.

Arums. Pakalns, neielauz viņam krūtīs.

Zemgals *(veltīgi laužas gar durvīm — tās nepadodas)*. Nolādēts! Aizrāva cieti... *(Skrien lejā pie pagrābdurvīm, gan vienā, gan otrā pusē, bet arī tās*

aizslēgtas. Nikni laužas un mēģina durvis iespiest ar plecu.)

Andrejs (atbruņodams uradņiku). Tagad tu būsi nekaitīgs. Tos uzplečus arī nost! (Norauj uradņikam uzplečus.)

Uradņiks. Apžēlojaties!... Man sieva, bērni...

Pakalns. It kā tev vienam viņi. Mums viņu nav — mūsējie suņu bērni. (Nenovaldās un iesper uradņikam ribās.)

Uradņiks. Žēlastību, kungi, žēlastību!...

Arums. No kungiem žēlastības negaidi. No kalpiem drīzāk... Paceļat viņu un aizvedat prom, lai šē negaudo.

Uznāk bars kalpu un puīšu, dažas sievietes. Andrejs palīdz uradņikam piecelties. Bars apstāj viņiem riņķī.

Balsis. «O, viens jau rokā!» — «He, he — tas jau «určiks!» — «Uzmet viņam!» — «Uzdod pa kūkumu!»

Andrejs. Sist gan ne. Gan revolucionārā tiesa viņu nosodīs.

Arums. Tagad mums nav laika tiesāt šos mazos takšeļus. Mums cits uzdevums priekšā.

Martiņš (dzērums viņam pārgājis, pavisam cits cilvēks). Pareizi! Mums vispirms jāņem tā visu ļaunumu sakne. Iesim pie barona.

Zemgals. Puīši, šurp! Tas trans iespruka iekšā un aizbultēja durvis. Durvis jādabū vaļā, ja ne — ielauzīsim!

Puīši (steidzas Zemgalim palīgā). Plecus klāt un bra-dākš! (Liekas visi pie durvu laušanas.)

Andrejs (vezdams prom uradņiku, kuram rokas sasietas uz muguras ar vēdera siksnu; sauc tiem pie durvīm). Biedri, nelaužaties! Pagaidīsim Jēkabu.

Vimba. Jēkabu, jā gan. Ko viņš teiks, tas mums

likums. Ei, jūs tur, aušas, rimstaties! Sacūkosat durvis — tik tur būs tā labuma. Šā vai tā — durvis jau uz priekšu arī būs vajadzīgas.

P a k a l n s. Zemgal, vai tu dzirdi! Tā mēs rīkoties nevaram: katrs uz savu roku dara, kas prātā iešaujas. Pagaidīsim Jēkabu un rīkosimies pēc sapulces lēmuma.

Z e m g a l s (*ar puišiem nāk atpakaļ*). Rokas vien niez, kā gribētos viņu dabūt nagos! Man tomēr liekas, ka mēs velti pie viņa durvīm klauzinām. Ar labu viņš iekšā nelaidīs.

L a k s t ī g a l a. Ja nepieņems prasības — zini, kas jādara: liecies uz maura, lai rudzi birst laukā.

A n d r e j s (*skrien atpakaļ*). Kam ir labs nazis?

V i m b a (*nobijies*). Ko tad nu?

K ā r l i s. «Určiku» kaut.

A n d r e j s. Jāpārgriež telefona drātis. Citādi barons var paziņot uz pilsētu.

Z e m g a l s. Noseboji — es jau to izdarīju šurpnākot.

Uznāk J ē k a b s.

V a i r ā k i. Jēkabs! Urā, lai dzīvo Jēkabs!

J ē k a b s. Rimstat, biedri! Kamdēļ tādas muļķības!

Z e m g a l s. Pa tavu prombūšanas laiku barons iedomājies pipkot tavu tēvu. Pasaucis talkā arī «určiku». Bet Ādams ar abiem ticis galā. Kad es pieskrēju, «určiks» gribēja šaut, bet barons iemuka muižā.

P ē t e r s. Durvis cieti kā ar naglu. Mēs jau gribējām laist knīpstangas darbā.

J ē k a b s. Nepārsteidzaties. Pieklauvēsim vēlreiz. (*Iet pie parādes durvīm.*)

A n d r e j s. Muižā liels uztraukums. Klau, kā skraida pa iekšu un čalo.

Līne. Rīko mums, sievām, kapijas galdu. Jums vakar lēja šnabi rīklēs.

Pakalns. Ek, neatgādini to vairs!

Jēkabs (*stipri piedauza*). Ielaižat! Kalpi atnākuši uz sarunām.

«Mamzēle» (*atver logu*). Lielkungs ir slimš. Nevienu nepieņem.

Zemgals. Slimš gan! Nupat kā laida lielus vaļā, ka ar trim suņiem nesadzīt.

«Mamzēle». Ko jūs vazājaties pa zāli! Ko jūs rundāli nobradājat! Vai nezināt, kur ķēķa durvis? (*Aizcērt logu un nozūd.*)

Upmals. Lūk, kur cienīgā! To tikai prom uz lopu kūti!

Grieta. Atpakaļ, no kurienes nākuse!

Logā nodzinkst rūts — kāds iesviedis ar akmeni.

Zemgals. Jēkab, vai zini ko: man šie kumēdiņi sāk apnikt.

Martiņš. Saimnieku diputācija nāk.

Uznāk Pļavnieks un vēl divi saimnieki.

Pļavnieks. Nu, ko saka vecis? Kādu ģīmi viņš jums rādīja?

«Mamzēle» (*atkal logā*). Ja nevāksaties prom — naktspodu jums virsū uzgāzīšu! Vazaņķi tādi! (*Tūlīt atkal aizcērt logu ciet.*)

Zemgals. Vai nu tu redzēji to ģīmi? ... Es saku: ne brīdi ilgāk neļausim sevi muļķot! Durvis vaļā!

Saimnieks. Nu ja — jūs atnākuši tādā lielā barā. Nav brīnums, ka barons, cilvēks, nobijies un baidās laist sev tādu pūli klāt. Komitejai vajadzēja nākt, tikai trim cilvēkiem kā, lūk, mēs. Nu iznāks, ka visas tās mūsu prasības paliks gaisā karājoties. Kam lai nu viņas nodod?

Upmals. Āre, saimnieku gudrība! Trīs cilvēkus?

Bet vai tu arī zini, ka uradņiks šē jau bij priekšā? Tos trīs būtu paņēmuši kā lācis zemeņu ogu. Mēs visi — tad esam spēks. Pa vienam — tad svied gar zemi un dari, ko gribi.

Jēkabs. Biedri! Daži paejat viņā pusē paraudzīt, vai nav kādas durvis vaļā. Labāk pa trim gar katru mājas galu — kas var zināt, kas tur nāk priekšā.

Zemgals ar diviem puisiem iet gar vienu, Pakalns divu pavadībā gar otru galu.

Arums. Es domāju, ka barons būs aizbēdzis. Tas glēvulis baidās no dieva un tautas soda.

Saimnieks (*izmisis*). Nu ko tad mēs iesāksim? Kas tad nu notiks? Gatavais juceklis!

Jēkabs. Tad kalpi ņems muižas saimniecību savās rokās, bet jūs mierīgi dzīvosat pa savām mājām. Kam nepatīk, lai skrien kungam pakaļ.

Vimba (*Līnei*). Tad tevi iecelsim par muižas «mamzeli».

Līne. Un es tevi katru rītu aplaimošu ar «prīstiķi». (*Rāda ar žestiem to «mamzeles» piedraudējuma izpildīšanu.*)

Arums. Beidzat jokus dzīt... Biedri! Tā kunga vārds ir piepildījies: tie zemes varenie jūt, ka tā zeme dreb zem viņu kājām, ka tas nastu nesējs ēzelis nokrata to jūgu no savas muguras! Šī zeme nu ir mūsu! Mūsu — vai saprotat? Apkampsim viņu, šo jauno, jauko pasauli, kas līdz šim bij verdzībā važota! Atdzimsim kā jauni un apskaidroti! Mīlestība pret savu tuvāko lai paliek mums par svētu bausli. Naidis un nāve tautas ienaidniekiem!

Visi. Naidis un nāve tiem! Lai dzīvo brīvība!

Zemgals (*parādās kādā logā*). Prom! Visi aizbēguši. Muiža tukša.

Kārlis (*blakus logā*). Prom ar visiem diende-
riem!

Pakalns (*dziļāk muižas telpās, kliegz*). Kur tu?
Stāvi, tu nolādētais rāpuli!

Zemgals ar Kārli pazūd iz logiem.

Vimba. Tur kāds tomēr noslēpies.

Lakstīgala. Gan jau turpat vien būs visi. Noli-
duši paspārnēs. Vajadzēs tikai pamakšķerēt.

Zemgals (*muižā*). A, tu putniņ! Kur tu še ga-
dījies?

Pakalns. Durvis vaļā! Stiepsim to nodevēju tau-
tas priekšā!

*Parādes durvis tiek atgrūstas vaļā. Viņās parādās
Pakalns, noķēris Ņezberim aiz apkakles, Zemgals
un pārējie.*

Balsis. «Ņezbers!» — «Tūlīt to pie sētas!» —
«Mieta galā!» — «Sist nost to maitu!»

Zemgals. Aizbēguši, bet šo pametuši kā grēku
āzi. (*Ņezberim.*) Saki — kur palika barons?

Ņezbers. Vai, vai! Nekā nezinu... neredzēju...
Biju lejā... ķēķī pie saimnieces.

Grieta. Laulības pārkāpējs! Par to jāpasaka viņa
Lavīzei.

Upmalis. Meli! Viņš atskrējis mūs baronam no-
sūdzēt.

Jēkabs (*Ņezberim stingri*). Par velti tu liedzies!
Tu jau senlaikus spiego un baronam lieņi sūdzēt.
Tagad tu esi tautas rokās. Labāk atzīsties un saki
taisnību — kur pazudi vakar vakarā? Kāpēc nebiji
uz sapulci?

Ņezbers. Biju... aiz krūmiem...

Jēkabs. Noklausījies un atskrēji baronam pazi-
ņot?

Ņezbers. Jā...

Jēkabs. Un tagad: kādu sodu tu esi pelnījis?
Saki pats.

Kezbers. Piedošanu!... Es lūdzu piedošanu!...
Nekad tā vairs nedarīšu!

Līne. Tam tikai ādu pār kārti!

Andrejs. Smēdes augšā viņu — pie uradņika!
Tad vēlāk redzēsim, kas darāms. (*Aizved Kezberi.*)

Jēkabs. Biedri, liekat sajūgt zirgus. Brauksim uz
Krusta baznīcu. Tur desmitos nolikta sapulce.

Saimnieks. Baznīcā? Vai jums prāts!

Jēkabs. Nē, ārpusē, svaigā gaisā. Redzēsim, cik
būs to, kas ies mācītāju klausīties.

Arums (*kā apgarots*). Nē, baznīcā, no pašas
kanceles! Diezgan ilgi šis dieva nams apgānīts no
viltus praviešiem — no kungu vēderu prasību sludinātājiem.
Tu kāpsi kancelē un tāpat biedrs Stepis. Lai dzird reiz tauta patiesību. Tad es pēc desmit
gadiem varēšu atkal pielūgt savu dievu viņa namā.

Lakstīgala (*iznāk no pils*). Vai zināt ko?
«Mamzele» noslēpusies pagrabā. Tā man nupat teica
vecā trauku mazgātāja.

Zemgals. Velns! — tad jau viņi visi tur būs.
(*Līdz ar vairākiem kalpiem iesteidzas pilī.*)

Upmāls. Stiepjat viņu šurp!

Līne. Ek, to mātīti! Es viņu varētu!... Uz kungu
man vēl nav tādas dusmas. Bet šī: pietaisījusies un
ir tik nekaunīga kā kuņa. Viņa baronu visu laiku
pret mums rīda.

Kārlis. Abi labi — bāz tik maisā!

Andrejs (*pienāk*). Smēdes augšā vietas diezgan.
Divi jau tup. Sloss apsargā. Viņš arī gribētu braukt
līdzī uz baznīcu, bet vienam taču jāpaliek pie gūstekņiem.

Jēkabs. Biedri, vai nevar kāds viņu iet pārmai-
nīt? Viņš dūšīgs zēns — lai brauc līdzī.

Vimba. Es iešu — kaut gan pats esmu liels baznīcā braucējs. Iesim, Bērtul.

Mārtiņš (*ved «mamzeli» — tā ālējas, spārdās un lamājas*). Paskat, cik pūcīga. Rokas klātu lai šai neliekot. It kā man liels prieks smērēt nagus ap kunga piespļaudītu bļodu.

«Mamzele». Laid! Es tev acis izskrāpēšu!

Upmāls. Kas par barokli! Tautos ļum vien.

«Mamzele» (*pieķeras pie kolonnas*). Ak, dievs! Tu redzi tā ticīgā mokas...

Arums. Vedat viņu prom! Tā nekaunas mūsu priekšā liekuļot un zaimot dievu.

Vītols. Prom uz smēdi!

Liekna. Un ēzē iekšā!

Zemgals (*parādās otrā stāva logā, stipri nosmērējies — var redzēt, ka viņš izlodājis visādus pasekņus*). Nav un nav tā istā. Bet es viņu rokā dabūšu! (*Nozūd.*)

Jēkabs (*«mamzelei»*). Sakāt — kur palika barons? (*«Mamzele» klusē.*) Nu, atbildat!

«Mamzele». Jūs varat mani gabalos sagriezt — neteikšu!

Pakalns. Pag, pag — es zinu, kā ar to mātīti vajaga apieties. Gan tad viņa pate parādīs, kur barons noslēpies.

«Mamzele». Varat pakūkot! Kungs jau pāri visiem kalniem un drīz būs atpakaļ ar dragūniem. Tad jums lupatas lēkās gaisā, kā kaus!

Arums. Prom viņu! Nevaru paciest tās nekaunību.

«Mamzeli» aizved.

Upmāls. Viņa melš un mānās. Tas pierāda, ka tas biedeklis šepat kur noslēpies. (*Čukst Pakalnam kaut ko ausī.*) Iesim palūkot. (*Abi ieiet pili.*)

Smiļģis (*uznāk*). Zirgi sajūgti — varam braukt.

Zemgals (*parādās trešā stāva logā, viņa iz-*

skats vēl briesmīgāks). Nav — pat uz bēniņiem nav!
Kaut vai ellē — es viņu rokā dabūšu! (*Nozūd.*)

Jēkabs. Zemgal, met mieru — brauksim!... Aizskrēja. Saucat viņus visus no pils laukā. Brauksim uz baznīcu.

Pļavnieks (*saimniekiem*). Tad jau mēs arī?

Saimnieks. No dieva puses! Vai jums prāts?

Pļavnieks. Es tomēr braukšu.

Andrejs. Iesim, biedri, sēsties ratos. Gan pārējie atnāks.

Arumiene (*uznāk*). Andrej, dēliņ, kur tu brauksi? Vai atkal mani vienu gribat atstāt? Paliec tu pie manis, neatstāj savu veco māti!

Arums. Nē, ej, dēls! Stingru gaitu! Jo rakstīts stāv: izvelc savu zobenu!

Šloss (*uzskrien no labās puses*). Es no «mamezeles» izspiedu: barons aizbēdzis uz Priekuļu muižu.

Jēkabs. Bet kur tad kalpi paliek pilī tik ilgi? Ejat, Līne, sakāt, lai tūlīt nāk laukā.

Līne (*iet pilī*).

Zemgals (*parādes durvis, noskaities*). Deg! Viņā pusē pils deg. Kas to izdarīja? Kas par lopībām!

Vītols. Es jau sen saodu gruzduma smaku.

Izceļas sajukums un troksnis. Kalpi skraida iekšā un ārā.

Jēkabs. Tas ir noziegums! Pils tagad ir visas darba tautas īpašums.

Liekna. Barons pats prombēgdams būs pielaidis.

Andrejs. Tas nav ticams. Viņš vēl cerē atgriezties atpakaļ un tāpēc uguni gan nepielika.

Zemgals. Cūcības! To izdarījis kāds no mūsējiem. (*Ieskrien pilī.*)

Jēkabs. Kārtību, biedri! Mēģināsim apdzēst.

Lakstīgala (*izskrien no pils*). Kur nu vairs apdzēsīsi — visa viņa puse vienās liesmās. Tagad

tikai lai tie, kas iekšā, sveikā iznes laukā savus kau-
liņus.

A r u m s. Lai viņa deg! Lai sadeg tā grēku kāpele,
tā tumsības lizda! Mums nav vajadzīgas šīs drūmās
velves, kur mūsu senči šausti un mocīti! Mēs noār-
dīsim visas kļaušu laiku pils un sabrukušās kalpu
kazarmas. Mums spēku gana!

S a i m n i e k s. Skāde gan — žēl gan!

O t r s s a i m n i e k s. Kāda mežonība! Kādas šaus-
mas!

S a i m n i e k s. Skaistās mēbeles nu visas pagalam!
(*Grib iet pili.*)

V ī t o l s. Nelaižat viņu. Viņš ies ko ieraut nāsī.

L i e k n a. Viņš kā krauklis steidzas pie maitas!

A r u m s (*aptura saimnieku*). Tev žēl, ka tās mēbe-
les nevari dabūt savā istabā. Tu labprāt būtu atbrau-
cis ar divzirgu ori pie lādēšanas?

Z e m g a l s (*durvis — dzen laukā vairākus kal-
pus*). Ārā visi! Lai neviens no mantām nekā neaiz-
tiek!

*Dūmi un liesmas spiežas pa pils logiem laukā.
Iekšā dzirdas liesmu dūkoņa, sprakstieni un krī-
tošu balķu belzieni. Kalpi mūk laukā iz pils. Daži
kaut ko stiepj padusēs vai aiz svārkiem.*

A r u m s (*aptura vienu*). Parādi, Andž, kas tev tur
noslēpts! (*Izrauj viņam iz paduses drēbju saišķi.*)
Vai tā jāuzvedas brīvam cilvēkam? (*Dusmīgi met
drēbes atpakaļ liesmās.*) Lai sadeg šīs nolādētās pan-
ckas! (*Pārējiem kalpiem.*) Notīrāt sevi no tiem dub-
ļiem, kuros nupat esat izvērtījušies!

*Kalpi paklausīgi steidzas pie pils durvīm un met
pili līdzpaņemtos krāmus.*

Z e m g a l s. Nu ir visi laukā. Nu varam braukt.
Bet muižu tā gan atstāt nevaram — var aizdegties
citas ēkas.

Jēkabs. Nodali četrus kārtībniekus, kas lai sadzen visus muižas baltročus pie uguns savaldīšanas.

Zemgals. Upmal, Upīt, Liekna un tu, Vitol, — jūs dzirdējāt Jēkaba rikojumu. Tūlīt sazvanāt pie darba muižkungu, vagari, pavārus, sulaiņus — visus tos liekēžus — un pārvēršat tos par ugunsdzēsējiem.

Vectēvs (*uznāk Janča pavadībā, aizkūsis un prieka pārņemts nokrit ceļos*). Dieviņ manu! To prieku... to laimi piedzīvot!

Pakalns. Vai patīk gan, vectēv? He, he, he! Sarkanais gailis baronam sekstē!

Vectēvs. Nu es varu mierīgi aizmigt uz mūžu — ak kungs! — jo manas acis to tavu pestīšanu ir redzējušas.

Jēkabs. Bet nu brauksim, biedri, lai nenokavējam.

Vairāki. Brauksim, brauksim!

Šloss. Man zirgi gatavi. Kas jās man līdzī?

Andrejs. Es... Uzdziedāsim «Ienaida negaisi».

Šloss, Andrejs, Zemgals un Jēkabs sastājas rindā un iesāk:

*Ienaida negaisi pāri mums krājas,
tumsības spēki mūs spaida un māc...*

Dziedādami aiziet, viņiem seko pārējie kalpi. Uz skatuves paliek tikai četri norādītie kalpi un vectēvs. Pa labi aiz skatuves dzirdams, ka kalpi dziedādami aizbrauc. Upīts noiet sāņus un sāk zvanīt muižas darba zvanu.

CETURTAIS CĒLIENS

Muižas rijas priekša: ar sniegu nosnidzis laukums, kuram iešķēr-sām pāri iet ceļš. Kreisos sāņus un skatuves dibenu aizņem rijas ēka: stūrveidīga akmens būve ar divējām lielām durvīm (vienas sānos, otras dibenā) un vairākiem maziem loģeļiem, kas nokvēpuši melni un aizbāzti ar salmiem. Labajos sānos —

grāvis (sniegā redzams padziļinājums), gar grāvmaļu aug
eglišu rinda.

Sodekspedīcijas laiks 1905. g. decembrī.

Uz laukuma sadzīti kalpi, muižas ļaudis, daži saimnieki un
ļaudis iz pagasta. Visi nospiesti un uztraukti — gaida kaut ko
briesmīgu, asiņainu, nezināmu. Sievas bālas un noraudājušās.
Cits citu mierina un smagi nopūšas. Daži pavisam izmisuši.

A n n a. Kas nu būs, kas ne. Vakar Kazdangā dragūni
piecas mājas nodedzinājuši. Kādus pārdesmit cilvē-
kus nošāvuši. Skolotāju pakāruši muižas gatves liepā.

L i e k n a. Rīcības komitejas priekšnieku meklējuši,
bet tas pie laika paguvis aizbēgt. Tad nodedzinājuši
viņa mājas, paņēmuši sievu un to muižā pēruši līdz
asinīm, lai sakot, kur vīrs.

S a i m n i e k s. Barons atgriezies atpakaļ un ālējo-
ties kā ārprātīgs. Tanī vietā, kur tā šaušana notikusi,
licis uzcelt akmens piemiņas stabu ar uzrakstu vācu
valodā, ka šeitān viņš, barons Manteifels, to bauru
revolūciju esot uzvarējis.

O t r s s a i m n i e k s. Un kļiedzis: «Ja agrāk es
braucu ar pieciem zirgiem karietes priekšā, tad tagad
likšu iejūgt piecus kazdandzniekus!» Un patiešām
licis iejūgt piecus kalpus un uzbraucis ar tiem pa
lielceļu kalnā skatīties, kā skolotāju kāruši.

V i m b a. Cerēsim, ka pie mums nebūs tāda pie-
meklēšana. Mūsu barons ir žēlīgāks.

L ī n e. Žēlīgāks gan! Dos viņš tādu žēlastību, ka tu
mūžam atminēsi, ja paliksi starp dzīvajiem. Un tā
čūska «mamzele»! Kas par velna muļķību toreiz vi-
siem bij uzgājuse, ka viņu pameta dzīvu? ... Vakar
viņa visu dienu ar Preitaku kopā skraidījuse — stādī-
juši listi: kurš perams, kurš šaujams, kurš pakarams.

S a i m n i e k s. Mums, saimniekiem, jau nekas. Mēs
nekā neesam noziegušies. Jums, kalpiem, gan būs, kā

būs. Ko jūs klausījāt toreiz Jēkabu un to pili nodezinajāt? «Mamzeli» arī vajadzēja labāki likt mierā.

Otrs saimnieks. Mums vajadzēja prasīt tikai to procentu atlaišanu, bet jums — lielākas algas. Bet jūs kā aizdegušies: kliez, bļauj — varoņi, ko nedomāsi! Prātīgs cilvēks toreiz vārdu nedrīkstēja iebilst. Tikai Jēkabs un Pļavnieks — tie jums bij tie paštaisītie dieviņi.

Saimnieks. Smilkstat nu. Viņi prom pa visiem vējiem, bet jums dīrās ādas.

Pakalns. Tie ir rupji meli! Jēkabs nekur nav bēdzis.

Vecīte. Kungs dievs! Esi mums, grēciniekiem, žēlīgs!

Ūpis (*vecāks saimnieks, ģērbies vienās skrandās*). Mums jābūt lēnprātīgiem un padevīgiem. Apģērbsimies nabadzīgās drānās, nometīsimies ceļos, un, kad kungs ar dragūniem jās šurp, līdīsim uz ceļiem pa sniegu viņiem pretim un sauksim: «Žēlastību! Augstais barona lielkungs, mēs lūdzam piedošanu! Per mūs, bet nesodi!...» Uztaisīsim baltu padevības karogu un stumsim to pa priekšu. Tad, rasi, tā bārdzība paies secen. Ja kādam uzgāzīs ar kančuku, tas lai cieš klusu, zobus sakodis. Tad mājas tiks mierā — nenodedzinās.

Arums (*visu laiku mierīgi sēdējis savrup rijas durvis uz sliekšņa; pieceļas aizskarts un apvainots*). Jūs mazdūšīgie!... Jūs vējā trīcošās lapas! Klusējat, rimstat savā dvēseles seklumā! Es dzirdu: ūpji sāk gaudot. Saimnieku mantkārība dreb bailēs... Kalpi! Esat stipri savās sirdīs un pārlicībā! Ja arī mūs tagad sakaus — zināt taču: mēs tomēr uzvarēsim! Ne paši mēs, bet tas visuvarenais, kas tur augšā, liek mums šo ciņu vest. Mēs gājām taisnu ceļu — mums nav par ko drebināties. (*Apsēstas agrākajā vietā.*)

*Iestājas nospiedošs klusums, kuru paretam pārtrauc
apspiesti vaidi un nopūtas.*

Vimba (*līdzcietīgi uzliek Arumam roku uz pleca*).
Kur tavi dēli, Ādam?

Arums. Stāv tanī vietā, kur to cīņa prasa.

Vimba. Labāk jau būtu, ja viņi bēgtu.

Arums. Viņi nebēgs nekur! Jēkabs paliks — kaut
arī šurp nāktu tik daudz velnu kā dakstiņi uz rijas
jumta!

Vītols (*nosēstas Arumam līdzās, skumji nokar
galvu*). Tik īss bij šis brīvības laiks! Mums tik daudz
jauku cerību un izredžu bij priekšā. Tā gribētos strādāt
un brīvi kustēties.

Arums. Neizsamisti, draugs. Šis pārspēks mūs
pavisam gar zemi nenolieks. Viņš uznāca kā salna
pavasari: nokodīs dažus asnus, izpostīs daļu no mūsu
sējuma, bet spēcīgie augi paliks! Tie augs un zaļos
visam par spīti. Pēc tam nāks vasaras un augļi.

Vītols. Kas tad vairs atliks, ja atņems spēcīgākos?
Mēs — vecie kleperi. Mūs kungi izdzīs kā līdz
šim.

Arums. Nē, Vitol: kalpu taisnā lieta uzvarēs! Visu
kalpkārtu viņi nevar iznīcināt — kas tad šiem strādās?
Dzīvajiem paliks atmiņā mūsu brīvības dienas,
mūsu svētās tieksmes un cēlās dziņas. Tās nedos
tiem miera — aicinās no jauna cīņā...

Arumiene (*uzskrien savādi izklaidīga, bāla, bet
bez rūpestiem sejā, gandrīz smaididama, ērmoti svaidās
rokām*). Paskat, kā pie Jāņu pudeles sanākuši!...
Ļautiņi mīļie! Ejat mājā — riežas vairs nebūs jā-
pļauj. Jēkabs uzmauca Preitakam ložu kasti galvā.
(*Stiklainām acīm raugās apkārt.*)

Arums (*uzšaujas kājās un izbrinā uzlūko sievu;
saprot, kas noticis, un smagi ievaidas*). Dievs! (*Sa-
ķer sievu aiz rokas.*) Vecīte mana! Kas tev? Ko tu
muldi aplam? Ej mājā — es arī drīz iešu...

Arumiene (*izraujas no viņa bailēs pārviebtu seju*). Glābjat, glābjat! Tas ir Preitaks! (*Bēg. Laudis to saķer.*)

Vītols (*smagi*). Prātu zaudējuse.

Vimba. Aizvedat viņu uz muižu pie Kristapa sievas. Tā viņai radniece — lai pierauga.

Divi virieši aizved Arumieni; tā raujas no viņiem vaļā un histēriski smejas.

Grieta. Nabadzīte. Kā lai ne: abi dēli nāvei nolēmti.

Anna. Un vecais arī. Domā — viņu ne, viņu taupīs?

Arums (*stāv kā sastindzis, tad sabrūk ceļos*). Zēlīgais debesu tēvs! Kāpēc tu liec mums baudīt piemeklēšanas biķeri līdz dibenam? Vai tava acs vairs nav modrīga par tavu bērnu sāpēm un ciešanām? Apžēlojies, jo tu esi mūsu vienīgais palīgs un pestītājs. Nepiemini mūsu grēkus šajā smagajā stundā. Sniedz mums atbalstu un stiprini mūs, jo mums vēl garš ciņu ceļš priekšā. (*Ar pieaugošu kaisli.*) Dari mūs stiprus kā lauvas un izturīgus kā tēraudu! Apkvēlo mūsu šaubas ar jaunu cerību liesmu! Iededz sirdīs nevaldāmu sparū! Mēs nebruksim pīšļos šī uz mācošā Baāla priekšā! Mēs pārspēsīm nāvi un iznīcību! Un iesim taisni un bezbailīgi tavu norādīto atpestīšanas gaitu! (*Garīgi atkal stiprs un ārēji mierīgs uzceļas un aiziet caur eglītēm.*)

Lakstīgala (*stāv notālāk uz ceļa un vērīgi klausās*). Nāk! No muižas puses dzirdams troksnis.

*Sie vārdi visus pārņem aukstiem drebuļiem.
Visi sakustas kā pārbiedēts aitū bars. Bālām sejām raugās viens otrā un neatrod vārdus uzrunai.*

Vimba (*pielicis ausi pie zemes*). Kā tad: pakavu troksnis uz ledus. Dragūni!

Kāds. Bēgsim!

Otrs. Slēpsimies!

Trešs. Vai, vai, vai! (*Pakrīt sniegā.*)

Saimnieks. Kur aizbēgsi, kur paslēpsies? Rokā šā vai tā dabūs. Un tad būs vēl bārgāks sods. Kas paziņoti šurp — labāk paliksim.

Pakalns. Viņi, tie bendes, droši vien ved šurp tos šaujamos. Grib, lai mēs noskatāmies viņu nāves mokās. Nolādētie!

Ūpis. Nelādi, no dieva puses! Pazemība vajadzīga. (*Nometas ceļos rijas stūri un uzmet padevības kūkumu.*)

Pakalns. Kauns tā zemoies!

Saimnieks. Āda miļāka par kaunu. Kur nu vēl mājas.

Aiz rijas dzird kamanas piestājam. Drusku atklāk pakavu troksnis.

Pakalns. Drīzi sāksies. Dūšu, biedri!

Miķelis. Ar kājām spārdīt sevi neļausim!

Saimnieks. Dieva dēļ, beidzat! Jums āda niez.

Vimba. Vaidēsim un klanīsimies.

Uznāk barons un oficiers, aiz viņiem «mamezele» un Freitag.

Ūpis. Vainīgi, cienīgs lielkungs! Visi esam noziegušies! Per, bet nesodi!

Barons (*atkāsējas un pieņem varonīgu pozu*). Man ļauds! Jums par to dumpīb es var likt vis apšaut. Bet man ta jūs ir žēl. To lēl buntavnek gan herunter!... (*Grib vēl ko teikt, bet nespēj atrast latviskos vārdus.*) *Herr Freitag, sprechen Sie!*

Oficiers aiziet aiz rijas.

Freitag (*lepni nostājas baronam blakus*). Ļaudis! Jūs šodien esat šurp aicināti, lai saņemtu pelnīto sodu. Visbārgākais sods jums pienākas par tiem varas un varmācības darbiem, ko esat pastrādājuši

pret barona lielkungu un viņa īpašumu. Jūs sacēlāties pret dieva iestādīto un ķeizera ievesto kārtību. Jūs klausījāt trakus musinātājus, kas ir varenās Krievijas patvaldības pretinieki. Bet tagad nu atkal jūs esat barona lielkunga varā. Viņš visus var likt apšaut, jo ķeizers viņam šo varu ir devis. Bet, no savas žēlīgās sirds aizkustināts, viņš ir mierā daudziem piedot viņu pārkāpumus, ja jūs uz priekšu apsolāties būt kārtīgi un paklausīgi ļaudis.

Ūpis. Mēs visu, visu apsolām!

Saimnieks. Mēs jau nekad negribējām pretoties. Tas tikai tā nejauši iznāca.

Otrs saimnieks. Mēs tikai gribējām lūgt, lai tās nastas drusku atvieglinātu.

Vimba. Jā, lai drusku piespicētu pie algas.

«Mamzele». Tagad nu jums piespicēs pa kažoku. Un derēs arī. Vai tu, vecais lempī, atminies, cik nekaunīgi tu pret mani izturējies tur smēdes augšā?

Oficiers (*uznāk, prasa baronam, roku pie ceptures*). Изволили кончить, господин барон? Могу ли начать?

Barons. Пожалуйста, берите покруче!

Oficiers. Кто тут еще? Или это все?

Barons. Сейчас? (*Izrauj iz ķešas saburzītu papīri, skatās viņā un steberējas.*) Вот тут... пожалуйста... главари... Нет, нет — не то... Господин Фрейтаг имеет список.

Freitāgs (*pieskrien un palocās, rāda kādu listi oficerim*). Вот этих, сверху... ну, знаете, того-с. А тут этих, под чертой — розговать.

Oficiers (*paņem sarakstu*). Так-с. (*Skatās sarakstā.*) Тут только четверо. Двое из них у меня арестованы, а молодой Арум и Земгаль в бегах. Из-за двоих не стоит мараться. Возьму их с собою в следующее имение.

«Mamzele» (*uztraukta pieskrien pie oficiera, sa-*

ķer viņa roku). Что вы, господин офицер! Здесь нужно расстрелять! Мы еще наберем. (*Pieskrien pie Freitagā, paklusi.*) Žigli apdomājiet, kurus vēl...

Freitāgs (*nelaimīgs*). Patiešām nezinu... ātrumā nespēju iedomāt...

Pakains (*barā*). Viņi met kauliņus par mūsu ādām. Pietrūcis šaujamo.

Vimba (*izmisis*). Kungi, apžēlojaties! Piedodat, piedodat!

«Mamzele» (*ierauga Vimbu, rāda uz viņu Freitagam*). Nu, kaut to pašu veci! Kā viņu sauc? Viņš ļoti nekaunīgi toreiz ņirdza par mani.

Freitāgs (*rāda oficerim uz Vimbu*). Вот этого старика тоже.

Oficiers. А зачем старика? У него такое невинное лицо. Видите, как он убивается.

Freitāgs. Он в бога не верует, церковь не посещает, барона не уважает — одним словом — зловредный элемент.

Oficiers (*parausta plecus*). Ну, воля ваша. (*Aiziet aiz rijas.*)

Saimnieks. Vimbu izraudzīja, Vimbu šaus.

Vimba (*nogāžas gar zemi un lien pie barona kājām*). Vai, vai, lielkungs! Visu mūžu esmu jums uzticīgi kalpojis. Vienmēr jūsu pusi aizstāvējis. (*Grib apķert barona kājas. Tas spārdās un kāpjas atpakaļ.*) Es itin nekā... nekad neesmu noziedzis! Buntavniekus ienīstu! Toreiz mani par varītēm viņi līdzī aizrāva...

Freitāgs (*pieskrien un nekaunīgi iesper Vimbam ar kāju sejā*). Vārties nu dubļos, suns tāds! Baronam roku nebučot!

Vimba (*saķer asiņojošo seju, aizsmacis*). Vai, vai! Vienmēr esmu bučojis, vienmēr zemojies! Jūs esat pārskatījušies. Tas jau... (*viņam tek mutē asi-*

*nis un neļauj runāt, viņš ristās) tas jau... cits...
tas jau Arums...*

Freitāgs (*nobālst*). Arums? Jā, patiešām!...
Šis nav vainīgs. Kur Arums?

«Mamzelle» (*dusmīgi Freitāgam*). Nepļēguroja-
ties. Ja Aruma še nav, tad šo. Citādi izjūk tā šau-
šana. Gan Arumu vēlāk dabūs.

Oficiers (*uznāk ar diviem dragūņiem, rāda uz
Vimbu*). Взять старика и поставить к стенке! Свя-
зать ему руки, чтобы не барахтался!

*Dragūni sagrābj Vimbu. Tas no bailēm sastingst
un nespēj vairs pakliegt. Dragūni viņam sasien
rokas un aizvelk to pie rijas sienas. Grib nostādīt
uz kājām, bet Vimba sabrūk sniegā.*

Oficiers (*sauc, uz ceļa pusi pagriezies*). Арес-
тованных сюда!

Pakalns (*kliedz kā ārprātīgs*). Bendes kalpi!
Asinssuņi! Man asinis vārās! Varētu jūs gabalos sa-
plosīt!

Freitāgs (*oficierim*). Вы слышали? Он вас ру-
гает. Возьмите и его.

Oficiers (*noskaities*). Ну, вас к черту! Хотите
всех батраков без вины убивать. Пускай кричит —
на то ему глотка дана.

*Freitāgs nokaunējies aizgriežas prom. Desmit dra-
gūni uzved Jēkabu un Pļavnieku uz mugu-
ras sasiētām rokām, abi stipri sadauzīti. Pļavnieks
ļoti bāls un savārdzis. Jēkabs spītīgi paceltu galvu,
stingrs un nelokāms.*

*Pie rijas stūra uz ceļa parādās uradņiks un
Kezbers. Pēdējais tūlīņ atraujas atpakaļ un glūn
gar paksi, uradņiks paliek uz ceļa stāvam.*

Barons (*ņem «mamzeli» zem rokas*). Es ist zu
grausam anzusehen, laßt uns fortgehen!*

* Ir briesmīgi uz to skatīties, iesim prom. (*Vācu val.*)

«M a m z e l e». Man patīk noskatīties.

Barons tomēr viņu aizved. Uradņiks ar Kežberi viņiem klanās, kad tie iet garām. Dragūni stādina arestētos pie sienas, blakām Vimbam. Barā dzirdas smagas nopūtas.

Smiļģis (*paklusi*). Cik Jēkabs tomēr varonīgi izturas!

Liekna (*tāpat*). Kā viņam mirdz acis, kā zvēro!

Jēkabs (*spēji atmet galvu atpakaļ*). Biedri!... (*Šis sauciens pārņem visus kā elektriska dzirksts.*)

Uradņiks (*paliec klāt ofīcīerim*). Ваше высокоблагородие! Он собирается говорить!

Ofīcīers (*nikni uzbļauj uradņīkam*). Пошел вон, собака! Не твое дело! Надоели вы мне порядком, черти! И уголовнику дается слово перед смертью.

Jēkabs. Biedri! Neskumstat un nebirdināt asaras par mums. Atminat cīņu, zvērat viņai uzticību! Paglabājat savās sirdīs viņas cēlos ideālus! Drīz nāks jauni cīņas uzplūdi — esat gatavi! Mūs var šaut, kārt, mocīt, spīdzināt — mūsu apziņu tiem neatņemt! Tā paliks kā svēta liesma jūsu prātos! Tā izlauzīsies uz āru kā nemieru uguns vērsme! Apzinīgo rindas arvienu pieaug, un jūsu spēki vairošies. Tur pilsētā, kur ēzes liesmās lokās strādnieku stāvi, tur kaldina jaunas cīņas ieročus... Kalpi, gājēju ļaudis! Jūs vēl pārāk stipri turaties pie zemes. Zeme un viņas aprītie jūsu sviedri tura jūs cieši savos skāvienos, liec jūs pie sevis. Bet pilsētā cilā zobenu jauns, spēcīgs cīnītājs — mašīnu vergs, strādnieks. Pievienojaties viņam...

Ofīcīers (*pārtrauc*). Эх, друг, довольно! Все равно тебе погибать!

Jēkabs. Kad viņš pacels cīņas karogu, tad ejat

līdzī. Šie ir mani pēdējie vārdi, manas ardievas. Vai jūs dzirdējāt?

Arums (*nāk caur eglītēm*). Dzirdējām, dēls! Tavi pēdējie vārdi būs mūsu augstākais bauslis!... Ļaudis! Pirms kā Jēkaba acis aizveras — zvērēsim, ka mēs atriebsim viņa slepkavām!

Barā uzbudinājums. Aruma sparīgā uzruna, par spīti draudošām nāves briesmām, dažos izsauc sajūsmu un drosmi.

Liekna. Mēs to izdarīsim!

Upmāls. Mēs atmaksāsim!

Vītols. Mēs atriebsim bendēm!

Pakalns. Biedri, neļausim Jēkabu nonāvēt!
(*Draud mesties dragūniem virsū.*)

Jēkabs. Biedri, prātu! Nemetaties tišā nāvē!

Oficiers. Что за черт! Откуда этот старик?

Угрюмькс. Это старый Арум. Ярый бунтовщик!

Freitāgs. Арестуйте его! Он подстрекает людей освободить сына.

Oficiers. Взять старика!

Dragūni steidzas to izpildīt.

Arums (*atgrūž dragūnu, kurš ķeras tam pie rokas*). Mani nevajaga vest — pats nostāšos pieres vietā! (*Iet un apstājas Jēkabam blakus.*) Dēls, ar tevi mirt kopā — man lielākais gods. (*Izstiepjais taisni, atrauj vaļā kailas krūtis*). Стреляйте!

Oficiers. Вот как! Молодец, старина! (*Pagriežas pret riju un sauc.*) Сидоров, сюда! (*Gar stūri ranāk apakšoficiers.*) Бери человек десять и гони людей в имение. Там разберемся: кого пороть, кого помиловать.

Апакшoficiers nozūd gar stūri.

Pļavnieks. Biedri! Mana pēdējā vēlēšanās ir tā pate, par ko runāja Jēkabs. Jūs, dzīvie, neaizmirstat revolucionāro zvērastu!

Uznāk apakšoficiers ar desmit dragūniem un dzen laudis prom gar rijas galu. Viņiem pa priekšu šmauc projām Freitāgs, uradņiks un Ņezbers.

Ķalpi! Uz saimniekiem nepalaižaties! Viņiem ir šauras dvēseles, un viņi cenšas tikai pēc patīgiem labumiem! Drīz viņi paliks par revolūcijas nodevējiem. Tas mans pēdējais biedinājums!

Oficiers (*palikušajiem dragūniem*). В шеренгу — стройся!

Dragūni steigšus nostājas rindā pret nelaimīgajiem upuriem.

Vimba (*pamostas no ģiboņa, ierauga notiekošo, lūdzas*). Nevainīgs! Žēlastību! Žēlastību!...

Oficiers. По бунтовщикам пальба — шеренгой!

Dragūni mērķē.

Jēkabs (*kliedz no visa spēka*). Lai dzīvo!...

Oficiers. Пли! (*Nosprakst šāvieni. Atskan kliedzieni. Upuri saļimst. Oficiers pieiet pārliecināties, vai visi ķerti; tad komandē.*) Шеренга, на право! Правые плечи вперед, шагом — марш! (*Oficiers un dragūni aiziet.*)

Vimba skaļi vaid. Pļavnieks, nāvīgi ķerts, izdveš dažus zemus kunkstienus un mirst. Arums trāpīts krūtīs, no kurienes sūcas sārta asins strūkļiņa pa viņa drēbēm un pil uz sniega. Jēkabs raustās konvulsīvās sāpēs.

Arums (*ar mokām pieceļas sēdus, ar vienu roku saķer ievainotās krūtīs, otru paceļ pret debesīm*). Dievs debesīs! Vai tu arī redzi, kas notiek? (*Vimbais vaid.*) Nevainīgas asinis līst!... (*Vaid.*) Tie taisnie

lokās kā tārpi nāves mokās... (*Vaids.*) Soģi! Kur ir tavs taisnības zobens? (*Vaids.*) O-oh! Mēs tavā vārdā gājām... (*Vaids.*) Es tevi tik ārpātīgi lūdzu... bet tu... vai tu kurls esi?... (*Vaids.*) Vai! (*Kliedz patētiski.*) Atriebību! Sūti savu atriebību!... Jeb vai tu esi palicis... bezspēcīgs?... (*Jēkabs sakustas un kaut ko saka. Arums noliecas pie viņa.*) Jēkab, tu dzīvs?... Ko tu teici?...

Jēkabs. Tēv... mēs drīz... mirsim... Es gribu... tev pasacīt taisnību... Tur augšā... nav nekā... Viss tas... ir māņi...

Arums. Māņi... Jā, māņi!... Tukša ticība... (*Saņemas un kliedz, dūri pret debesīm pacēlis.*) Es tevi — nolādu!... Ak, kaut jel man agrāki būtu bijuse mazākā jausma... Vai!... Sāpes plēš krūtis... drīz miršu. (*Pieliecas un noskūpst Jēkabu.*) Paldies, dēls!... Tu mani atgriezi... uz pareizā ceļa... pašā nāves stundiņā... Es miršu... kā brīvs cilvēks... (*Sāk zaudēt spēkus, slīgst gar zemi.*) Nu būs... jāmirst... bet gribētos dzīvot!... Tagad dzīvot... un paust visiem... Bet nav neviena... kam pasacīt... (*Saņemas vēlreiz.*) Ak, kaut vēl mirkli... dzīvot... dzīvu cilvēku... redzēt...

No eglītēm iznāk vectēvs un Jancis, uztraukti meklē ar acīm kritušos.

Jancis (*rāda drebēdams uz kritušiem*). Tur... tur pie sienas.

Arums. Kas tur runā?... Cilvēki... nākat šurp... nākat!...

Vectēvs (*streipuļodams steidzas klāt*). Ādams!... Ādam, tu vēl dzīvs? Tev krūtis vienās asinīs...

Arums (*ar lielām mokām*). Klausies, ko es tev teikšu... drīz es miršu...

Vectēvs. Atdosi dievam savu dvēseli...

Arums. Nepiemin... to vārdu... Dieva nav!...
Tie ir māņi!... Ej, saki to... paud visai pasaulei...
Lai ļaudis zin... lai dzīvo brīvi...

Vectēvs. Dzirdu, Ādam! Iegaumēšu tavus vārdus
un teikšu tos visiem. (*Jancim.*) Jēkabs arī kaut ko
saka. Pieliecies klāt, paklausies.

Jancis (*steigšus pieliek ausi pie Jēkaba lūpām,
tad uzceļas*). Viņš murmināja: cī-nā-ties!

Arums. Dzīvojat brīvi... bez ticības važām...
un... cīnāties!...

Publicēts pēc pirmizdevuma (Maskava, izd. «Prometejs», 1926)